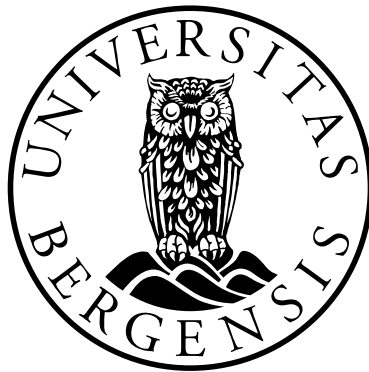

Barn i klem mellom foreldrekonflikter og samfunnsmessig beskyttelse

Per Arne Rød

Avhandling for graden philosophiae doctor (ph.d.)
ved Universitetet i Bergen

2012

Dato for disputas: 12. desember 2012

Forord

Avhandlingen er gjennomført ved HEMIL-senteret / Department of Health Promotion and development ved Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen. Jeg har i denne tiden vært ansatt ved Institutt for sosialfag og vernepleie, Høgskolen i Bergen, som har tilrettelagt og støttet arbeidet gjennom tidsressurser og finansiering. Barne- og familiedepartementet har også bidratt med finansiering av avhandlingen.

Jeg vil takke flere miljøer og enkeltpersoner for hjelp og støtte i arbeidet med avhandlingen. I starten inviterte professor Frode Thuen, UIB/HIB, meg inn i hans pågående forskningsprosjekt. Både Thuen og professor Tor-Johan Ekeland, UIB/HIVO, var senere viktige bidragsytere både i analyse og formidling av resultater i første artikkel fra den første delstudien.

I planleggingen av dette arbeidet hadde jeg stor nytte av samtaler med daglig leder Knut Oma ved familievernkontoret på Straume. Gjennom hans beskrivelser av det faglige arbeidet og utfordringer i meklingsarbeidet, fikk jeg et bedre grunnlag for intervjuene av barn og foreldre.

En særlig takk til barna som fortalte om sine erfaringer med å være barn av foreldre som i forbindelse med samlivsbrudd gjennomgikk domstolsbehandling av barnefordelingssaken. Dere var avgjørende for kunnskapen vi har fått gjennom denne undersøkelsen! Takk også til foreldrene som samtykket i undersøkelsen og fra sin posisjon fortalte om barnefordelingssaken.

I den andre delstudien veiledet førsteamanuensis Anette Christine Iversen og professor Kjell Underlid i gjennomføring og publisering av den siste artikkelen i phd-arbeidet. Senere veiledet de også på en for meg særs god måte, selve kappen i avhandlingen.

Takk til barnevernsarbeiderne som lot seg intervju om sitt arbeid med meldinger som omhandlet barnefordelingsproblematikk. Dere formidlet nyttig informasjon om hvilke avveininger som gjøres i det kommunale barnevernet!

Sosionom Venke Osnes var med på planlegging og gjennomføring av det første intervjuet i den første delstudien. Høgskolelektor Inger Kristin Heggdalsvik var med på prøveintervjuet i den andre delstudien. Dere bidro begge til at de påfølgende intervjuene ble mer fokusert.

Jeg har fått nyttig og god hjelp til å transkribere intervjumaterialet av Venke Osnes, Hanne Stenberg og Sigvat A. H. Eide. Takk til dere tre.

I en periode var forskningsmiljøet ved Senter for kunnskapsbasert praksis, HIB, min arbeidsplass og viktige diskusjonspartnere. Senere har forskningsgruppen knyttet til programområdet «Produktive brudd» ved HIB bidratt med innspill til utkast av en artikkel. Forskergruppen «Barnevernforskning», med stipendiater og veiledere fra UIB og HIB, har vært en god arena for å ta opp ulike tema og utfordringer i arbeidet med avhandlingen.

På institutt for sosialfag og vernepleie er det en rekke personer som har bidratt til drøftinger om tema, problemstillinger og praksisfelt. Bidragene har vært viktige for forståelse av barneperspektiv og utfordringer barnevernsarbeidere opplever i sin praksis. Stipendiat Ingunn Barmen Tysnes har her vært en god samtalepartner.

Øivin Christiansen og Dag Skilbred, Uni Helse, er og har vært solide, humoristiske og oppmuntrende fagfeller og venner i årevis. De må jeg ta godt vare på!

Til sist, en stor takk til familien min! Kirsten, min beste venn, og de flotte barna våre Anders, Ingrid og Elise, og deres kjærester, de er der og har holdt ut med meg. De er der i hverdagen og når det røyner som mest!

Bergen 6. juli 2012

Per Arne Rød

Abstract I

Et hovedmål med avhandlingen er å bidra til økt kunnskap om barns situasjon i forbindelse med konfliktfylte samlivsbrudd. Norsk og internasjonal forskning tyder på at konfliktfylte samlivsbrudd kan skade barns helse og utvikling. Det er derfor et mål å gi innsikt i hvordan barn opplever slike samlivsbrudd, og hvordan de selv vurderer samlivsbruddenes betydning for egen helse og utvikling. Norske barns omsorgssituasjon er gjennom lovbestemmelser og tradisjon knyttet til foreldres valgfrihet og ansvar for egne barn, men det er også samfunnets ansvar å støtte barns utvikling og beskytte dem mot omsorgssvikt. Det er derfor av samfunnsmessig betydning å samle kunnskap om barnas erfaringer og opplevelser gir grunnlag for barnevernet til å undersøke deres omsorgssituasjon. Når barnevernet mottar meldinger de vurderer som meldinger om barnefordelingsproblematikk, vet de at både lov om barn og foreldre og lov om barneverntjenester berører saksområdet. Uansett må de ta stilling til om meldingene skal undersøkes eller om de skal henlegges.

Avhandlingen søker å belyse problemstillingene a. Hvordan forstår og tolker barn konfliktfylte samlivsbrudd, og hvordan reagerer de på dem? b. Gir barnas opplevelser grunnlag for barnevernet til å undersøke barnas omsorgssituasjon? c. Hvilke vurderinger legger barneverntjenesten til grunn for ulike beslutninger i saker som omhandler barnefordelingsproblematikk, sett ut fra barnevernsarbeidernes synspunkt?

Problemstillingene ble belyst gjennom to datainnsamlinger - den ene med fokus på barns erfaringer fra konfliktfylte samlivsbrudd, den andre hadde fokus på hvordan barnevernsarbeidere vurderte meldinger de definerte som barnefordelings-meldinger. Siden formålet med avhandlingen har vært å få økt kunnskap om barns situasjon gjennom tilgang til deres opplevelsesverden, samt barns situasjon ut fra barnevernsarbeideres subjektive vurderinger av meldinger, hadde begge datainnsamlingene intervju med kvalitativ tilnærming.

Til den første datainnsamlingen ble barn og deres bostedsforeldre rekruttert ved å kontakte advokater som førte samlivssaker for domstolen. Advokater som førte barnefordelingssaker ble tilsendt brev med anmodning om å videresende til foreldre forespørsel om prosjektdeltakelse. Målet var å rekruttere et utvalg med mødre og fedre som retten hadde bestemt barna skulle ha fast bosted hos. Det var også et mål å rekruttere et utvalg med ulik

tid siden saken ble behandlet i domstolen. Det er ikke kjent hvor mange familier som fikk tilbud om deltakelse. Utvalget besto av 18 barn i alderen 11 – 19 år, samt deres bostedsforeldre – syv mødre og fem fedre.

Til den andre datainnsamlingen ble rekruttert et utvalg på 12 barnevernsarbeidere som arbeidet i kommunale barneverntjenester med ulik kommunestørrelse og ulik organisering. Barnevernsarbeiderne ble intervjuet om deres vurderinger i 37 meldingssaker de definerte som barnefordelingssaker.

Resultatene viste at barna forstod foreldrekonfliktene som uenighet om konsekvenser av rettens beslutning. Uenighet om økonomi var særlig fremtredende. De fleste barna opplevde i liten grad å bli sett og hørt. De erfarte at foreldrenes konflikt vedvarte. Mange av barna hadde emosjonelle reaksjoner i årevis etter domstolsbehandlingen. For noen barn var reaksjonene blitt sterkere med årene, og barna mente dette påvirket deres helse og utvikling. Sett i lys av barnevernlovens kriterier for undersøkelse og tiltak, indikerte flere av barnas beskrivelser at barnevernet hadde hatt plikt til å undersøke barnas omsorgssituasjon. Flere barn opplevde samværene som påtvungne og ubehagelige. Noen barn opplevde samværene som krenkende. I disse sakene kan det stilles spørsmål om barna samlet hadde en god nok omsorg, jf. barnevernlovens § 4-1. Noen barn hadde bostedsforeldre som i perioder var så slitne av foreldrekonflikten at barna trolig manglet nødvendig utviklingsstøtte. En undersøkelse av barnevernet kunne klargjort om hjelpetiltak kunne bidra til å bedre barnets levekår og utviklingsmuligheter, jf. barnevernlovens § 4-4.

Resultatene viste også at barnevernets vurderinger og beslutninger varierte fra barneverntjeneste til barneverntjeneste. I mange meldingssaker var det relativt vilkårlig om meldingene ble undersøkt eller henlagt. Beslutningene fremsto som resultat av tolkning av lovgrunnlag, risikovurderinger, samarbeidsrutiner og vurderinger av hvordan fylkesnemndas ville forstå saken. Annerledes var det med meldinger om vold og meldinger fra familiekontor som i all hovedsak førte til undersøkelse. Mange meldinger ble dessuten henlagt på grunn av forhold som ikke hadde noe med barnas omsorgssituasjon å gjøre.

Abstract II

The main goal of this dissertation is to provide better knowledge about the situation of children in the context of high-conflict divorce. Norwegian and international research indicates that high-conflict divorces can be detrimental to the health and development of children. Through legislative acts as well as tradition, the care situation of Norwegian children is linked to their parents' freedom of choice and their parental responsibility, although society has an obligation to support children's development and protect them from neglect. It is thus of interest to society to generate knowledge on whether the children's experiences provide grounds for the child welfare services to investigate their care situation. When the child welfare services receive reports that are considered to involve issues pertaining to custody, they are aware that the Children Act as well as the Child Welfare Act have a bearing on the matter. They must nevertheless decide whether to investigate the reported matter or to dismiss it.

The dissertation seeks to elucidate these research questions: a. How do children perceive and interpret high-conflict divorces, and how do they react to them? b. Do the children's experiences give the child welfare services grounds to investigate their care situation? c. What assessments are used as grounds for the various child welfare services decisions in cases concerning child custody, seen from the viewpoint of those working in the services?

These research issues were elucidated through two rounds of data collection – the first with a focus on children's experiences from high-conflict divorces, the second focusing on how child welfare officers assessed reports that they defined as pertaining to granting of custody. Since the purpose of the dissertation was to generate knowledge about the situation of children by accessing their experiential world, as well as of the situation of children on the basis of child welfare officers' subjective assessments of reports, both rounds of data collection used interviews with a qualitative approach.

For the first round of data collection, children and their residential parents were recruited by contacting solicitors who had pleaded in court proceedings related to granting of custody. Letters were sent to these solicitors with a request to pass on the invitation to participate to parents. The purpose was to recruit a sample of mothers and fathers with whom the court had ruled that the child should reside. In the sample, we also sought to include persons with

varying times of residence after the court ruling. The number of families who received the request to participate is unknown. The sample consisted of 18 children aged 11-19, as well as their residential parents – seven mothers and five fathers.

For the second round of data collection we recruited a sample of 12 child welfare officers, who were employed in child welfare services in municipalities of varying size and with varying forms of organization. The child welfare officers were interviewed about their assessments of 37 reports that they had defined as pertaining to allocation of custody.

The results showed that the children interpreted the parental conflicts as disagreement over the consequences of the court ruling. Disagreement over financial matters was especially prominent. Many of the children scarcely perceived that they were seen or heard. They experienced that the parental conflict persisted. Many of the children also showed emotional reactions for many years after the legal proceedings. In some children the reactions intensified over the years, and the children themselves claimed that this had an impact on their health and development. Seen in light of the criteria for investigation and intervention in the Child Welfare Act, several of the descriptions provided by the children indicated that the child welfare services would have had an obligation to investigate the situation of these children's care. Several children perceived their contacts with the non-residential parent as being forced upon them and as uncomfortable. Some children perceived these contacts as offensive. In these cases, it is questionable whether the children on the whole received adequate care, cf. Section 4-1 of the Child Welfare Act. Some children had parents who periodically were so exhausted by the parental conflict that they most likely failed to provide their children with sufficient developmental support for their development. An investigation by the child welfare services could have clarified whether any interventions might have helped improve the child's living conditions and opportunities for development, cf. Section 4-4 of the Child Welfare Act.

The results also showed that the assessments and decisions of the child welfare services varied from one service centre to another. In a number of cases, it seemed relatively arbitrary whether the report was investigated or dismissed. The decisions appeared to be a result of interpretations of the legal basis, risk assessments, cooperation routines and assessments of how the county commission would perceive the matter. On the other hand, reports concerning violence and reports by family welfare offices would as a rule trigger an

investigation. Furthermore, many reports were also dismissed because of issues that were unrelated to the care situation of the children involved.

The thesis indicates insufficient knowledge about how to help parents focus their children in a hard conflict divorce, and also how the child welfare services can support and protect children in a divorce process.

Publikasjonsliste

Rød, P. A., Ekeland, T.-J., & Thuen, F. (2008) Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 5, 555-562.

Rød, P. A. (2010) Konfliktfylt barnefordeling – arena for barnevernet? *Fokus på familien*, 2, 92-114.

Rød, P. A., Iversen, A. C., & Underlid, K. (2012) The child welfare service's assessments in custody cases that involve minors. (online) *The European Journal of Social Work*.

Innhold

FORORD	3
ABSTRACT I.....	5
ABSTRACT II	7
PUBLIKASJONSLISTE.....	10
1. INNLEDNING	13
1.1 LOVREGULERING	14
1.1.1 Barneloven	14
1.1.2 Lovregulering av samlivsbrudd	15
1.1.3 Barnevernloven.....	17
2. TEORETISK TILNÆRMING OG SENTRALE BEGREP.....	19
2.1 KONFLIKTBEGREPET	19
2.2 EMOSJONSTEORI	20
2.3 RISIKOTEORI	22
2.4 BAKKEBYRÅKRATITEORI	25
3. RELEVANT FORSKNING.....	28
3.1 FORSKNING OM FORELDREKONFLIKTER	28
3.2 FORSKNING OM KONSEKVENSER FOR BARNA	29
3.3 FORSKNING OM BARNEVERNETS BESLUTNINGER.....	31
3.4 BARNEVERNETS FOKUS	32
3.5 BESLUTNINGER PÅ USIKKERT GRUNNLAG	33
4. AVHANDLINGENS PROBLEMSTILLINGER.....	34
5. METODE	35

5.1	METODOLOGISKE AVVEININGER.....	36
5.2	AVHANDLINGENS UTVALG OG SELEKSJON.....	38
5.3	INTERVJUSTRATEGI	40
5.4	BARN SOM INFORMANTER	41
5.5	ANALYSEPROSESSEN	42
5.6	TEMATISK ANALYSE?	43
5.7	GENERELL VERIFISERING AV STUDIEN – VALIDITET, RELIABILITET OG GENERALISERBARHET	44
5.8	FORSKNINGSETISKE PROBLEMSTILLINGER.....	47
6.	FUNN: SAMMENDRAG AV ARTIKLENE	50
7.	DISKUSJON	55
7.1	BARNAS FORSTÅELSE	55
7.2	BARNAS REAKSJONER	56
7.3	GIR BARNAS OPPLEVELSER GRUNNLAG FOR Å IVERKSETTE UNDERSØKELSE?	58
7.4	HVORDAN VURDERER KOMMUNALE BARNEVERNTJENESTER MELDINGER OM BARNEFORDELINGSPROBLEMATIKK?	59
7.5	BARNES RETT TIL STØTTE OG BESKYTTELSE	60
7.6	AVHANDLINGENS STYRKE OG BEGRENSNINGER	62
8.	AVSLUTNING.....	64
	LITTERATUR.....	65
	ARTIKKEL 1-3	
	VEDLEGG	

1. Innledning

Personer regnes etter norsk lovgivning som barn fra de er født og til myndighetsalder på 18 år (Vergemålsloven, 1927). Samfunnets syn på barn har endret seg over tid. Foreldres myndighet over barna har beveget seg fra å være svært omfattende, til dagens situasjon der barnets beste skal styre foreldres utøvelse av plikter og rettigheter overfor barnet (Barneloven, 1981). Barnekonvensjonen (1989) har vært med på å styrke barnets posisjon som eget rettssubjekt. Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1991, tatt inn i norsk lovgivning i 2003, og ved motstrid gitt forrang framfor annen norsk lov (NOU 2009:22). Rettslig ses barnet i økende grad som et selvstendig subjekt, med egne rettigheter og interesser (Oppedal, 2009).

Ved samlivsbrudd mellom foreldre til mindreårige barn, utfordres barnets posisjon som selvstendig velgende individ, opp mot barnets behov for beskyttelse av voksne omsorgspersoner. I de tilfeller der barnas interesser sammenfaller med foreldrenes beslutninger om daglig omsorg og samværsordninger, vil utfordringene vanligvis være mindre. Men i de situasjoner der det er konflikt mellom barnas foreldre om omsorgs- og samværsordninger, er det etter hvert en omfattende dokumentasjon på at konfliktene er en belastning for barna og deres utvikling (Amato, 1993; Emery, 1999; Kelly, 2000). Flere forskere har konkludert med at for barna kan ulike omsorgs- og samværsordninger fungere bra, bare foreldrene klarer å samarbeide (Lamb, Sternberg & Thompson, 1997).

Denne avhandlingen retter søkelys mot tre sentrale tema knyttet til barns situasjon i forbindelse med konfliktfylte samlivsbrudd. Det første temaet er barnas erfaringer og konsekvenser av disse erfaringene. Det andre temaet er om barnas erfaringer og opplevelser av egen omsorgssituasjon, gir grunnlag for iverksetting av barnevernets undersøkelsesplikt. Det tredje temaet omhandler barnas posisjon når barnevernet mottar meldinger de kategoriserer som barnefordelingssaker. Temaene og problemstillingene er belyst gjennom kvalitative analyser av intervjuer med barn, foreldre og kommunale barnevernsarbeidere.

Begrepet «konfliktfylte samlivsbrudd» benyttes både i offentlige dokumenter og i praksisfeltet, jfr. Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 2011, kap. 841. Konfliktfylte samlivsbrudd betegner uenighet mellom foreldre ved samlivsbrudd mellom ektefeller eller samboere med felles barn under 16 år. Noen forskere

avgrenser konfliktfylte samlivsbrudd til høyt konfliktnivå ved separasjon og skilsmisse, eller »high-conflict divorce« (Johnston, 1994) Andre forskere beskriver konfliktfylte samlivsbrudd dels som konsekvenser av påtvungne endringer over kort tid, og dels som konfliktfylte og langvarige prosesser (Moxnes 2003). I avhandlingen brukes begrepet både om konflikt ved samlivsbrudd mellom ektefeller og mellom samboere.

Barns situasjon ved samlivsbrudd reguleres først og fremst av ulike bestemmelser i barneloven (1981). Siden konfliktfylte samlivsbrudd også kan utløse spørsmål om barn har særlige behov for tiltak på grunn av forholdene i hjemmet, noe som er regulert av bestemmelser i barnevernloven, har jeg valgt å gjennomgå de mest aktuelle lovbestemmelsene som kan komme til anvendelse.

1.1 Lovregulering

Spørsmål om reglene for forholdet mellom barn og foreldre og reglene om barnevern, omhandler det som gjerne beskrives som spørsmål om barns rettsstilling. Til forskjell fra voksne over 18 år, så har mindreårige barn ikke rettslig handleevne, med mindre annet er bestemt. Med handleevne menes i henhold til vergemålslovens § 9 evne til å opptre på egen hånd i rettslige spørsmål, inngå bindende avtaler og ta ansvar for egne handlinger (Vergemålsloven, 1927). Barn er derfor som gruppe spesiell, også ut fra deres avhengighet av andre personer. I det følgende redegjøres for sentrale lovbestemmelser som er med på å sette rammer for barn og foreldre i forbindelse med samlivsbrudd.

1.1.1 Barneloven

Barneloven - som er endret flere ganger siden 1981- gjelder forholdet mellom barn og foreldre på det personlige plan (Haugli, 2007). Loven erstattet to lover, en for barn født i ekteskap og en for barn født utenfor ekteskap. Intensjonen med ny lov var særlig vektlegging av foreldres ansvars- og omsorgsplikter, framfor retten til makt og myndighetsutøvelse. Begrepet foreldremyndighet ble erstattet med begrepet foreldreansvar. Intensjonen med endringene var dessuten en likestilling mellom barn født i og barn født utenfor ekteskap, samt en likeverdighet av barnets mor og far. Selv om barneloven legger til grunn avtalefrihet mellom foreldre og barn, er det i samme lovs § 48 bestemmelser om offentlig

myndighetsutøvelse ved konflikter mellom foreldrene om foreldreansvar, hvor barnet skal ha fast bosted og ved samværskonflikter (Barneloven, 1981).

Barneloven skiller mellom begrepene foreldreansvar, fast bosted og samværsrett. Med foreldreansvar menes foreldrenes plikt til å dra omsorg for barnet og deres rett og plikt til ta avgjørelser for barnet i personlige forhold, jf. Barnloven § 30. Begrepet fast bosted omfatter rent fysisk å ha barnet boende hos seg og å ivareta barnets daglige behov, så som mat og klær, stell, nærhet og kontakt. I tilfeller der et barn ikke bor fast med begge foreldrene, har den barnet bor fast hos, rett til å treffe avgjørelser i de fleste forhold, selv om foreldrene har felles foreldreansvar. Begrepet samværsrett viser til en avgrenset rett for barnet og den av foreldrene det ikke bor sammen med, til å være sammen i et avtalt omfang.

Flere internasjonale konvensjoner med betydning for barns rettsstilling er inntatt i norske lover. FNs barnekonvensjon (1989) bygger på fire grunnleggende prinsipper: Prinsippet om ikke-diskriminering (alle barn har like rettigheter), hensynet til barnets beste, barns rett til liv og utvikling, og barns rett til å gi uttrykk for og få respekt for sine meninger (Haugli, 2007). Et av formålene i barnekonvensjonen er å sikre barnets rett til familie, samt regulering av forholdet mellom foreldre og barn. En annen rettighetsgruppe i konvensjonen har som mål å sikre barn beskyttelse mot blant annet fysiske og psykiske overgrep, mishandling og seksuell utnyttelse.

1.1.2 Lovregulering av samlivsbrudd

I barneloven blir barnets beste framhevet som veiledende prinsipp, også i forbindelse med samlivsbrudd og i bestemmelser om hvor barnet skal bo fast og om samvær, jf. Barneloven § 48 (1981). Dette samsvarer med barnekonvensjonens sentrale bestemmelser i artikkel 3 og artikkel 9 (1989). Barneloven gir noen retningslinjer for hva som er best for barn. Loven bygger på at foreldre fortrinnsvis bør bli enige om ansvarsfordelingen etter samlivsbrudd. Når foreldre blir enige, er det ingen kontroll med om avgjørelsen var til beste for barnet. Enighet mellom foreldre er derfor av lovgiver ansett som en verdi som er til beste for barn. Dette viser seg både gjennom Barneloven § 49 som anmoder foreldre om å få til en avtaleløsning, og dersom sak blir reist for domstolen, jf. Barneloven § 59, annet ledd, skal dommeren søke å få til et forlik mellom foreldrene.

Saksgangen i en sak om samlivsbrudd har utgangspunkt i saksbehandlingsregler fastsatt i eget kapittel i barneloven i år 2003. Før foreldre med felles barn under 16 år kan søke om separasjon eller skilsmisse eller reise sak for domstolen, må de møte til mekling, jf. Barneloven § 51 (1981). Dette gjelder alle foreldre uavhengig av om de har bodd sammen eller ei, vært gift eller vært samboere. Målsettingen med meklingen er å hjelpe foreldre til å lage en god avtale om foreldreansvar, fast bosted og samvær. En meklingstime er gjort obligatorisk, og foreldre kan i tillegg få inntil seks meklingssamtaler. Mekling er tatt inn som en av familievernkontorenes oppgaver, jf. Familievernkontorloven § 1 (1997). I tillegg kan barne-, ungdoms- og familieetaten etter behov oppnevne andre fagpersoner eller offentlige instanser som meklere. Norge er det eneste land som siden 1993 ved samlivsbrudd har obligatorisk mekling for foreldre med barn under 16 år (James, Haugen, Rantalaiho & Marples, 2010). Fokus ble dreid fra parrelasjonen til barnets situasjon etter bruddet. I både Sverige og Danmark er mekling frivillig (Bengtsson, 2003). I Sverige tilbys barnesamtaler som en del av meklingsordningen. I Danmark er delt omsorg mellom foreldrene hovedregel ved samlivsbrudd. En dansk kvalitativ undersøkelse av barn i deleordninger viste at forutsetninger for at delt omsorg kunne fungere godt for barna, var at foreldrene samarbeidet godt, bodde i nærheten av hverandre, innrettet samværene fleksibelt, var lydhøre overfor barnas behov, samt at barnet var robust (Ottosen, Stage & Jensen, 2011).

Dersom en eller begge foreldrene etter mekling ønsker å reise sak for domstolen, skal både dommere og advokater søke å oppnå forlik mellom partene, jf. Barneloven §§ 49 og 59, annet ledd (1981). Dette kan for eksempel skje ved at dommer trekker inn barnefaglig kompetanse for å la seg bistå eller mekle mellom foreldrene, i og utenfor saksforberedende møter, jf. Barneloven § 61, første ledd. Den barnefaglige personen kan også veilede foreldre i en prøveperiode. Behandlingsmåten i barnefordelingssaker er forenklet ved at advokat ikke må være til stede, samt domsavsigelse kan gjennomføres uten hovedforhandling.

Aldersgrensen for barns uttalerett ble i 2003 endret fra 12 år til 7 år, dette for å styrke barns rett til selvbestemmelse. I Barne- og familiedepartementets veileder om saksbehandlingsreglene i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn, der hovedpunktene i endringene av barneloven gjennomgås, heter det: «En langvarig tvist for domstolene vil ofte forsterke konflikten mellom foreldrene, og kan være skadelig for barnet. I de fleste saker er det best for barnet at foreldrene kommer til enighet om barnefordelingsspørsmålene, ettersom dette vil kunne virke konfliktdepende og gi bedre

grobunn for det framtidige samarbeidet» (BFD, 2004, s. 5). Det er med andre ord gjennomgående i domstolsystemet at enighet mellom foreldre gis en særlig verdi.

1.1.3 Barnevernloven

Barnevernloven (1992) omhandler forholdet mellom private parter og samfunnet. Den kommunale barneverntjenesten skal i henhold til Barnevernloven § 1-1 bidra til at barn og unge får trygge oppvekstkår, herunder sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Når de foresatte selv ikke klarer å gi barn og unge nødvendig omsorg, skal barnevernet bidra med hjelp. Dersom det oppstår interessemotsetninger mellom barn og foreldre, skal barnevernet prioritere barnas interesser. Loven er basert på at biologiske foreldre har ansvar og omsorg for sine barn. Selv når det er betydelige svakheter ved foreldrenes omsorgskompetanse, er hovedregelen at barn skal bo og leve med sine egne foreldre og eventuelle søsken. Det kreves tungtveiende begrunnelser for å fravike lovens normalordning, jf. Barnevernloven § 4-12.

En henvendelse til barneverntjenesten om bekymring for et konkret barn, er en melding i lovens forstand (Lindboe, 2012). Når barnevernet mottar melding om et barn, har barnevernet rett og plikt til å foreta undersøkelse, dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak, jf. Barnevernloven § 4-3 (1992). Med ”forhold som kan gi grunnlag for tiltak” menes dersom barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlige behov for det, jf. barnevernloven § 4-4, 1. ledd. Barnevernets rett og plikt til å foreta undersøkelser gjelder alle barn og unge under 18 år som oppholder seg i Norge, også der foreldre eller domstol har fastsatt foreldreansvar, fast bosted og samværsordning ved samlivsbrudd. De overordnede hensyn er å finne tiltak som er til beste for barnet, samt at det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, jf. barnevernloven § 4-1. Barnevernet skal innen en uke gjennomgå meldingen, og vurdere om den skal følges opp med en undersøkelsessak eller om den skal henlegges, jf. barnevernloven §§ 4-2 og 4-3. Denne oppgaven innebærer vurderinger av risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, og hva som er god nok omsorg i motsetning til omsorgssvikt (Kvelling, 2007:35). I utredninger av risiko barn utsettes for, er utviklingspsykologiske modeller blitt viktige (Lichtwark & Clifford, 2010). Barnevernets oppgave må også ses i forhold til hva slags forventninger barn og unge og deres familier

møter i samfunnet, samt hvilke konsekvenser omsorg og levekår i oppveksten kan ha for framtidig marginalisering (Frønes & Strømme, 2010).

Barnevernet setter inn tiltak overfor stadig flere barn. Selv om det i forarbeidet til loven ble understreket at det ikke var hensikten å øke antall barnevernstiltak og ta inn nye grupper barn (Stang, 1997), så økte antall barn med tiltak i løpet av 2011 i følge Statistisk Sentralbyrå med nesten 5 prosent til 52100 barn (SSB, 2012). Hjelpetiltak har økt mest og utgjorde i 2011 ca. 84 % av tiltakene. Utviklingen kan forstås i lys av målsettingen med ny barnevernlov i 1992, samt ressursmessig styrking av barnevernet. Hjelpetiltak skal iverksettes dersom barnet har ”særlig behov,” jf. barnevernloven § 4-4, andre ledd, et vilkår som har til hensikt at barnevernet kommer tidlig inn for å forebygge videre problemutvikling (Lindboe, 1998). Også barnevernlovens mer velferdsrettede vilkår – barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter, jf. § 4-4, første ledd – kan ha ført til styrking av den familieorienterte delen av barnevernet (Fauske et al., 2009).

Barrett (2003) redegjør for risiko og beskyttende faktorer hos barn og dets omgivelser. Han understreker at det er nødvendig å vurdere både risiko og beskyttende forhold for å kunne få et best mulig realistisk bilde av barnets omsorgssituasjon. På det personlige plan viser han til risiko knyttet til vanskelig temperament, lav intelligens og liten støtte fra foreldrene. Dersom egenskapene har positive fortegn, blir de ressurser for barnet. Barrett nevner blant annet fattigdom, oppvekst i belastende omgivelser og konflikt mellom foreldre som eksempler på risikoforhold i omgivelsene

I nyere norsk forskning om barn som opplever skilsmisse, påpekes det at vi mangler kunnskap om hvordan barnevernet håndterer spørsmål som har med samlivsbrudd å gjøre (Kvaran, 2008).

2. Teoretisk tilnærming og sentrale begrep

I avhandlingen er lagt til grunn tre ulike teoretiske tilnærminger: emosjonsteori, risikoteori og bakkebyråkratiteori. Teoriene er valgt ut fra de fenomener som skulle utforskes. Teoriene har påvirket hvilke data som er innsamlet og i analysen av dataene. Felles for teoriene er at de representerer tilnærminger der relasjonen mellom bruker/aktør/klient og andre står sentralt. Ut fra våre problemstillinger er fenomenene som studeres barns emosjonelle reaksjoner på og evaluering av atferden til foreldre i konfliktfylte samlivsbrudd, et barnevernsperspektiv med fokus på risiko og beskyttelse for de samme barna, samt et fokus på barnevernsarbeideres posisjon som bakkebyråkrater når de vurderer meldinger om barn i forbindelse med konfliktfylte samlivsbrudd.

I det følgende vil avhandlingens teoretiske forståelsesrammer presenteres mer utfyllende enn det som er gjort i de tre vedlagte artiklene. Målet med denne delen av avhandlingen er å presentere teorier og sentrale begrep på en slik måte at det binder sammen teoribidragene og problemstillingene i de enkelte artiklene.

2.1 Konfliktbegrepet

Begrepet konflikt kommer av det latinske ordet ‘confligere’, som betyr ‘strid’ eller ‘sammenstøt.’ Det finnes ulike måter å definere begrepet på, avhengig av hvilke praksisfelt eller forskningsformål som studeres (Borisoff & Viktor, 1998). I Norge har Ekeland bidratt til forståelse av konflikt som fenomen og begrep ved å ta utgangspunkt i forskjeller mellom mennesker (Ekeland, 2004). Han hevder at konflikt er naturlig og noe som nødvendigvis hører livet til. Forskjeller blir konfliktutløsende når noen opplever forskjellene som urimelige, brysomme eller truende. Spørsmålet er derfor ikke om det foreligger konflikter, men hvordan disse håndteres. En forutsetning for konflikt er imidlertid at det er en avhengighet mellom aktørene, en avhengighet som i prinsippet betyr begrenset egenkontroll. Begrepet konflikt forbindes derfor gjerne med makt, et begrep som også har mange definisjoner. I denne avhandlingen kan dikotomien makt – avmakt være særlig relevant. Barns reaksjoner på foreldrekonflikt kan styrke deres avhengighet av en eller begge

foreldrene, men kan også føre til at foreldrene blir styrt av deres reaksjoner. Ekeland, som Foucault (1980), hevder at makt alltid er et aspekt ved konflikter (Ekeland, 2004).

2.2 Emosjonsteori

Barn som opplever foreldrekonflikter blir emosjonelt påvirket av hendelsene de erfarer (Amato, 1993; Nævdal & Thuen 2004). Emosjonsbegrepet *e(motion)* bærer i seg bevegelse. Anvendelse av emosjonsteori i en kvalitativ undersøkelse innebærer et perspektiv der informantene ses på som et viktig kunnskapsbidrag.

Emosjoner har blitt forsøkt definert på mange ulike måter (Cornelius, 1996). Tidligere ble emosjoner ofte definert i kontrast til stemninger (*moods*) (Briner, 1999). Det ble lagt vekt på at emosjoner er reaksjoner på spesifikke objekter eller hendelser, men endrer seg raskere og er mer intense enn stemninger. Selv om det ikke er enighet om en spesifikk definisjon av emosjoner, omfatter de fleste definisjonene alle eller enkelte av følgende komponenter: kognitive vurderinger, fysiologiske reaksjoner (f.eks hjerterate), ytre atferd (f.eks tilbaketrekning eller angrep), ansiktsuttrykk og en måltilstand (f.eks sinne eller tap) (Briner, 1999). Goleman (1995) har definert emosjoner som ”en følelse og dens karakteristiske tanker, psykologiske og biologiske tilstander og hele rekken av tilbøyeligheter til å handle” (s.315). Noen emosjoner omtales som primære, grunnleggende eller fundamentale (Frijda, 1986). Argumentet for at det finnes primæremosjoner, kommer i første rekke fra oppdagelsen av at det er spesifikke ansiktsuttrykk for de seks emosjonene frykt, sinne, tristhet, overraskelse, avsky og glede (Ekman, 1992). Ansiktsuttrykkene og deres emosjonsregulering / betydning gjenkjennes av medlemmer av svært forskjellige kulturer over hele verden. Ansiktsuttrykkene kan kommunisere individets indre tilstand til omgivelsene og således ha vært viktig for menneskeartens overlevelse (Scherer, 1996). Å se redd ut kan for eksempel kommunisere til andre at det er fare, og å vise sinne kan varsle andre om at aggressiv atferd kan være i gjære. Goleman (1995) har kategorisert emosjoner etter åtte primæremosjoner med beslektede emosjoner. Disse emosjonene er sinne, vemod, frykt, glede, omtenkhet, overraskelse, avsky og skam. Enkelte teoretikere skiller også mellom positive og negative emosjoner. Positive emosjoner er assosiert med optimisme og glede, mens negative er forbundet med pessimisme, sinne og irritasjon (McColl-Kennedy & Anderson, 2002; Schaubroeck & Jones, 2000).

Det er ulike syn på om det finnes grunnleggende emosjoner, hva som er de grunnleggende emosjonene, og om forholdet mellom emosjoner og følelser. Ekman (1999) sannsynliggjorde gjennom sin forskning at det finnes grunnleggende emosjoner. I sine krysskulturelle studier hadde han fokus på ansiktsuttrykk verden over. Både Ekman og LeDoux (1996) er kritiske til å se på emosjoner som noe mer enn følelser. Damasio (2004), hevder blant annet at emosjoner og beslektede fenomener danner grunnlaget for/går forut for følelser, som da er på et høyere nivå.

I denne studien av barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd er Aaron Ben-Ze'evs beskrivelser av generell emosjonsteori valgt fordi den gir mening og relevans for tolkning av resultatene (Ben-Ze'ev, 2000). Ben-Ze'ev deler de affektive fenomenene/områder inn i fire kategorier: emosjoner, sinnsstemninger, sentiment og affektive trekk. Han understreker at det vil være urimelig å sette absolutte skiller mellom kategoriene, selv om karakteristikker som ustabilitet, intensitet, partiskhet og varighet markerer seg ulikt i de fire kategoriene. Emosjoner har den korteste varighet, vanligvis i minutter eller timer. Affektive trekk har lengst varighet og kan vare livet ut. Typisk årsak til emosjoner utløses av at et individ opplever en konkret endring i sin situasjon. Selv om det ofte ikke er et klart skille mellom emosjoner og sinnsstemninger, betrakter Ben-Ze'ev emosjoner først og fremst som respons på midlertidige situasjoner, mens sinnsstemninger mer kan forstås som respons på situasjoner av lengre varighet. Emosjoner klassifiserer Ben-Ze'ev særlig gjennom evalueringskomponenter, jf. figur 1. (Gjengitt med tillatelse fra Aaron Ben-Ze'ev).

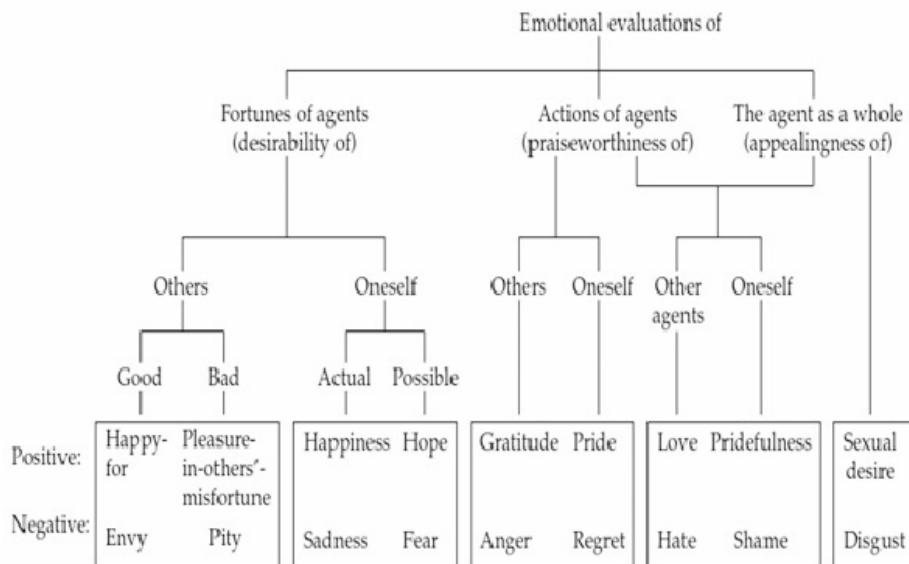

Figure 1
The classification of emotions.

Ut fra denne modellen klassifiserer Ben-Ze'ev typiske emosjoner i hvor ønskverdige skjebnene til de emosjonelle objekt er, hvor prisverdige handlingene er og hvor appellerende de er som helhet.

Emosjoner er enten positive eller negative – de kan ikke være nøytrale. Positive emosjoner uttrykker en ønskverdig evaluering, mens negative emosjoner uttrykker det motsatte.

Emosjoner kan derfor betraktes som noe en liker eller misliker ved et objekt. Eksempel på dette kan være at en forelder etter samlivsbrudd forteller at han eller hun har fått seg ny kjæreste. - I tillegg til de evaluerende mønstre bestemmer også intensitet «the nature of emotions» (Ben-Ze'ev, 2000, s. 96).

Av praktiske grunner brukes i fortsettelsen emosjoner som samlebegrep for det affektive.

2.3 Risikoteori

Risiko er et begrep som brukes og defineres på ulike måter. Litteratur om risiko er opptatt av ulike perspektiver, avhengig av om risiko studeres på individnivå, på gruppenivå eller på

samfunnsnivå. En vid definisjon av risiko kan være som denne: *"A situation or event in which something of human value, including human themselves, has been put at stake and where the outcome is uncertain"* (Jaeger, Renn, Rosa & Webler, 2001, s. 17).

Lupton (1999) har laget en inndeling av risikoteorier og hva de er opptatt av. Hun skiller mellom et realistisk perspektiv og et sosialkonstruktivistisk perspektiv på risiko. Det førstnevnte perspektivet er utviklet og kommer til uttrykk i naturvitenskaplige tilnærminger til risiko. Et sosialkonstruktivistisk perspektiv har fokus på sosiale og kulturelle aspekter ved risiko. Lupton hevder at risiko i økende grad er blitt et viktig begrep for menneskelig eksistens i de vestlige samfunn. Dette viser seg ved at risiko er et sentralt aspekt ved menneskelig subjektivitet, at det er noe som kan håndteres gjennom menneskelig intervensjon, samt at det assosieres med begreper som valg, ansvar og skyld.

Beck (1994) knytter begrepet risiko til teknologisk utvikling. Han bruker "risikosamfunn" som diagnose på det samfunn som har overtatt for industrisamfunnet. Risikosamfunn blir ut fra Becks teori en konsekvens av teknologisk og menneskeskapt risiko. Giddens (1990, 1994) hevder at institusjonelle og samfunnsmessige risiki er minst like viktige som teknologiske risiki. Giddens er mer optimistisk enn Beck. Han mener at moderniteten har fjernet eller redusert mange av de tidligere risikosituasjonene. For Luhmann (1993) er samfunnets opptatthet av risiko et symptom på at vi er overfokusert på forutsigbarhet og normalitet. Risiko er etter hans mening like mye situert i våre hoder som i teknologien og i samfunnet. Beck, Giddens og Luhmann gir ved sine ulike vektlegginger svært ulike innfallsvinkler til hvordan risiko best kan håndteres.

Vurdering av risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer er på ulike vis lagt til grunn i barnevernlovens beskrivelser av hvilke vilkår som skal være oppfylt før barneverntjenesten skal iverksette en barnevernundersøkelse. Lov om barneverntjenester av 1992 § 4-3, 1. ledd legger til grunn at barnevernets undersøkelsesrett og undersøkelsesplikt iverksettes snarest dersom "det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak." Ofstad og Skar (2009) hevder at "rimelig grunn til å anta" er et svært skjønnsmessig begrep som må ses i sammenheng med tiltaksvilkåret i § 4-4 om hjelpetiltak i loven. Hjelpetiltak kan iverksettes når barneverntjenesten har "rimelig grunn til å anta" at et barn har "særlige behov" for hjelpetiltak. Vilkåret er basert på en risikovurdering av om barnet det gjelder har et slikt særlig behov. I selve undersøkelsen synliggjøres risikofokus til

eksempel hos Bunkholdt og Sandbæk (2008), når de beskriver mulige observasjoner for å vurdere foreldres omsorgskompetanse: risikotegn ved familiens sosiale og materielle forhold, kjennetegn ved barnet – risikoforhold, foreldrenes psykologiske kjennetegn – risikoforhold, og foreldrenes muligheter for endring. Bunkholdt og Sandbæk understreker at det i hver enkelt sak er viktig å se etter både risikofaktorer og beskyttende faktorer.

Både barneloven og barnevernsloven bygger på grunnprinsippet om at barnets beste skal være vurderingstema for alle avgjørelser. Risiko er knyttet til forhold som kan skade helse og utvikling. Rettspraksis i barnefordelingssaker har ofte vist til argumentet 'risiko ved miljøskifte', eller status quo – prinsippet. Prinsippet går ut på at det ikke er til barnets beste å flytte eller endre miljø, og bygger på en antagelse om at det er best for barnet/beskyttende å forbli mest mulig i sin nåværende situasjon. Risikoen ved miljøskifte gjør seg særlig gjeldene for små barn, og det er da det indre miljø, den personlige tilknytningen til omsorgspersonen, som er særlig viktig. Når det gjelder litt eldre barn, vil det ytre miljøet spille en større rolle, slikt som kamerater, skole og lignende.

Risikoteori har sitt utgangspunkt i teoretisering om/av begrepene risiko- og beskyttelsesfaktorer (Grant & McMahon, 2005). Kunnskap om disse faktorene har vært lagt til grunn for tidlig intervensjon og forebyggende tiltak (Catalano, Haggerty, Fleming, Brewer & Gainey, 2002; Hawkins, Catalano & Arthur, 2002). Risikofaktorer omfatter både genetiske, mentale, miljømessige og sosiale faktorer (Schoon, 2007). Risikofaktorer kan derfor beskrives som en samlebetegnelse knyttet til personers sårbarhet og opplevelse av stress. Det kan synes som det mangler modeller som kan forklare dynamikken mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer (Kvelling, 2010). Begrepet risiko(faktor) anvendes ofte som en fellesbetegnelse på forhold som øker faren for at enkeltindivider utvikler vansker eller problemer. Mens noen risikofaktorer er knyttet til utvikling av spesifikke vansker, så er andre risikofaktorer knyttet til grupper av vansker, og andre igjen knyttet til mange typer lidelser (Shanahan, Copeland, Costello, & Angold, 2008). Det synes å være en allmenn forståelse om at arv og miljø, samt ulik sårbarhet, i samspill preger det enkelte barn. Samtidig er det de vedvarende risikofaktorer som skader barn mer enn kortvarige, men krevende livsperioder (Schoon, 2007). De miljømessige risikofaktorer synes å gi effekter på barn først og fremst fra de er i slutten av førskolealderen (Johnson, Cohen, Brown, Smailes, & Bernstein, 1999; Klebanov & Brooks-Gunn, 2006; Nair, Schuler, Black, Kettinger, & Harrington, 2003). Eksempler på slike risikofaktorer for barn er fattigdom og skilsmisse.

Beskyttelsesfaktorer omfatter de samme forhold som risikofaktorer, men fungerer slik at de reduserer sannsynligheten for at risikofaktorer skal føre til utvikling av vansker av noe slag (Schoon, 2007). En og samme beskyttelsesfaktor kan dempe risikoen ved ulike risikofaktorer. Werner (2005) hevder at betydningen av beskyttelsesfaktorer blir tydeligst ved store risikofaktorer og når disse varer over en lengre periode. Kumulativ risiko betegner en situasjon der flere risikofaktorer opptrer parallelt eller tett på hverandre (Sameroff & MacKenzie, 2003). Studier av risikofaktorer viser at kumulativ risiko er mest bekymringsfull: jo flere og alvorlige risikofaktorer i et barns liv, og jo tidligere de forekommer, desto dårligere er prognosen for barnet (Appleyard, Egeland, van Dulmen, & Sroufe, 2005; Jones, Forehand, Brody, & Armistead, 2002). Flere undersøkelser konkluderer med at det er antall risikofaktorer som best predikerer et barns utvikling (Appleyard et al., 2005, Morales & Guerra, 2006).

Samtidig er resiliens prosesser som gjør at barns utvikling blir tilfredsstillende, på tross av at barna erfarer situasjoner som kan føre til problemer (Rutter, 1990). Utviklingen påvirkes av barnas motstandskraft overfor psykiske belastninger, noe som er med på å vanskeliggjøre prediksjon av deres utvikling. Munro (2005) er opptatt av vurderingsinstrumenter for risikobedømming som i økende grad tas i bruk i barnevernet. Hun påpeker faren ved henholdsvis falske positive, at ikke bekymringsfulle familier bedømmes til å ha høy risiko, og falske negative, at høyrisikofamilier bedømmes som trygge familier. Munro understreker at det avgjørende spørsmål er om risikobedømmelsen gir et riktig resultat. Hun hevder viktigheten for praksisfeltet å ha kunnskap om nivå på falske positive og falske negative. Eksempel er presset barneverntjenesten opplever fra brukere, advokater og media, noe som kan føre til en passiv praksis med fokus på å unngå å ta feil beslutninger.

2.4 Bakkebyråkratiteori

Barnevernsarbeidere skal i sitt virke fungere som bindeledd mellom samfunn og borgere. Som samfunnets representanter skal de utføre tjenester i tråd med mandatet tjenestene gir dem. I mandatet er de tillagt et stort rom for å gjøre egne vurderinger, utføre undersøkelser og fatte beslutninger på områder av vesentlig betydning for enkeltpersoner og familier, jf. barnevernloven §§ 4-4 og 4-12. Konsekvensene er at barnevernsarbeidere får en særlig

maktposisjon, med muligheter til å støtte foreldre i foreldreskapet overfor egne barn, men også til å begrense foreldres rettigheter og plikter overfor barna.

Med begrepene 'systemverden' og 'livsverden' beskriver Habermas hvordan det offentlige – her barneverntjenesten – med sine systemer, trenger seg inn i folks liv (Habermas, 1984). Systemene er bygd på rettsstatens prinsipper, så som rettssikkerhet for den enkelte, forutsigbarhet og likebehandling. Når systemverden med krav til effektivitet og kontroll griper inn i den enkeltes grunnleggende virkelighet, sier Habermas at det skjer en kolonisering. Systemverdenens krav og regler kan overta og fortrenge livsverdenes sentrale verdier. I relasjonen barnevernsarbeider – bruker kan dette påvirke kontakten og hvilke verdier som kommer i fokus.

I praksis må tjenester som barnevernet agere ut fra det enkelte barn og dets families livssituasjon (Parton, 1991). Ut fra studier av offentlige tjenestemenns møte med borgere i velferdsstaten, har Lipsky (2010) utviklet teori om det han benevner som 'street-level bureaucracies', eller 'bakkebyråkratiet' på norsk. Bakkebyråkrat bruker han som en fellesbetegnelse på yrkesutøvere som til eksempel lærere, sosialarbeidere, politi og andre som i sitt arbeid møter borgere ansikt-til-ansikt. Ifølge Lipsky har bakkebyråkraterne et felles sett dilemma, så som betydelig rom for skjønnsutøvelse, selvstendige tilpasninger i eget arbeid, liten innflytelse over arbeidets rammebetingelser, stor arbeidsmengde i forhold til tidsramme og andre ressurser, dobbeltrolle som både hjelpere og portvoktere, usikkerhet knyttet til arbeidsoppgavene, og opplevelse av manglende mestring. Blant disse dilemma mener Lipsky hovedutfordringen er at etterspørselen etter tjenester ofte er større enn tilbudet. Dette fører til at bakkebyråkraterne må vurdere og beslutte hvem som er verdige til å motta de samfunnsgodene de rår over. De må være gatekeepers, portvoktere.

Lipsky (2010) hevder at siden bakkebyråkratenes ressurser ofte er for små eller inadequate, målene er upresise og det gis lite oppmuntring, så er det uråd for dem å utføre et tilfredsstillende arbeid. Ut fra arbeidskonteksten må bakkebyråkraterne utvikle mestringsstrategier som gir tilfredsstillende tjenester. Lipsky (2010) påpeker at det blir bakkebyråkraterne i front som er utøvere av de politiske bestemmelser.

Barnevernsarbeidere er typiske representanter for det Lipsky (2010) beskriver som bakkebyråkrater. Både Lipsky og andre (Hjørne, Juhila & Van Nijnatten, 2010; Prottas, 1979,) påpeker den doble rollen som det offentliges representant overfor det private, og som

det private overfor det offentlige. Oppgaven som barnevernsarbeider medfører et sett dilemma der skjønnsutøving innen gitt kontekst får avgjørende betydning.

Barnevernsarbeidere skal i henhold til barnevernlovens formålsparagraf sikre barn som lever under skadelige forhold, nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samtidig som de skal bruke minst mulig inngripende tiltak. Generelle mål som bedre tjenester, men og kostnadseffektivitet innenfor alle velferdstjenester (Kuhnle & Kildal, 2011), gjelder også for barnevernet og deres vurderinger.

3. Relevant forskning

I dette kapitlet presenteres forskning med relevans for avhandlingens tema og problemstillinger. Etter at resultater fra den første delstudien ble publisert i henholdsvis 2008 og 2010, har det kommet nyere relevant forskning. Oppdaterte forskningsresultater vil presenteres og senere trekkes inn i diskusjonen.

3.1 Forskning om foreldrekonflikter

Studier om foreldrekonflikt inkluderer alt fra studier av dagligdagse meningsforskjeller til mer «smale» studier av fysisk vold (Margolin, Oliver, & Medina, 2001). Konflikt ved samlivsbrudd om fast bosted og samværsordninger har ofte bakgrunn i konflikter mellom foreldrene også når de bodde sammen (Moxnes, 2001). Par som har høyt konfliktnivå før de får barn, vil oftest ha høyt konfliktnivå etter de er blitt foreldre (Cowan & Cowan, 1992). Dersom de får et barn med særskilte behov, kan det bidra til økte konflikter heller enn at konfliktnivået reduseres (Belsky, Gilstrap, & Rovine, 1984).

Konfliktene preger ikke bare foreldrenes samliv, men hele familieatmosfæren, og med det også barnas utvikling. Grych, Fincham, Jouriles, & McDonald (2000) hevder at det er de fiendtlige affektene som preger foreldre i konflikt, som sterkest påvirker familieatmosfæren. Tall fra Statistisk Sentralbyrå indikerer at ca. 8 % av barn i Norge mellom seks og 15 år bor i familier med konflikter mellom foreldrene etter samlivsbrudd (SSB, 2005). Av ungdom i Norge oppgir ca. 10 % at de har observert fysisk vold mot mor eller far i hjemmet (Mossige & Stefansen, 2007). I en studie av 109 barn mellom seks og 12 år i Norge som var omplassert av barnevernet, var i 29 % av tilfellene foreldrenes konflikt/vold mot hverandre og foreldrenes konflikt om barna en av grunnene til at barna var omplassert (Havnen, Jakobsen & Stormark, 2009).

For å spesifisere foreldrekonflikt, har ulike studier foreslått konfliktdimensjoner som hvor ofte foreldrene er uenige, konfliktintensitet, innhold i konfliktene, fiendtlige måter å vise konflikt på, grad av «kroniskhet», og om konfliktene blir løst (Buehler, Krishnakumar, Stone, Gerard & Pemberton, 1997; Cummings & Davies, 1994; Grych & Fincham, 1990; Rhoades, 2008.) Noe av forskningen har fokusert på karakteristika ved barn som utsettes for

foreldrekonflikter, deres respons på konfliktene, og kontekstuelle faktorer som har betydning for hvordan barna reagerer på konfliktene (Cummings & Davies, 2002).

3.2 Forskning om konsekvenser for barna

Det synes å være stor grad av enighet mellom forskere at konflikter mellom foreldrene både i intakte familier og forbindelse med samlivsbrudd utgjør en risiko for barns psykososiale utvikling (Amato, 2001; Amato & Keith, 1991; Borrine, Handal, Brown & Searight, 1991; Emery, 1999; Kelly, 2000; Riggio & Valenzuela, 2011). Det er også undersøkelser som viser at ikke alle barn som er vitne til foreldrekonflikter utvikler atferdsmessige eller emosjonelle problemer (Jouriles, Murphy & O'Leary, 1989), noe som harmonerer med tidligere beskrivelse i avhandlingen av resiliensprosesser.

Foreldre med høyt konfliktnivå preges ofte av at de i liten grad involverer seg i barna. Når barna har behov for emosjonelt tilgjengelige foreldre, så er foreldrene lite involvert, med en distansert eller ignorerende atferd (Ary, Duncan, Duncan, & Hops, 1999; Harrist & Ainslie, 1998). Som voksne har barn som har vokst opp med omfattende foreldrekonflikter, økt risiko for psykiske lidelser, sosiale vansker og tilpasning til arbeidslivet (Paradis et al., 2009). Forekomststudier av atferdsvansker tyder på at ca. en tredel av barn som vokser opp med omfattende foreldrekonflikter, utvikler atferdsvansker (Ware et al., 2001). I tillegg kan det se ut som om barnas atferdsvansker kan bidra til at foreldrekonflikten eskalerer. Dette gjelder særlig i stefamilier (Jenkins, Simpson, Dunn, Rabash, & O'Connor, 2005).

Høyt konfliktnivå mellom foreldre kan på dette grunnlag antas å være en risikofaktor for at barn får vansker i samspill med både jevnaldrende og voksne. Det kan synes som foreldrekonflikter mer indirekte påvirker barns relasjoner til jevnaldrende, ved at utviklingen av barnets sosiale kompetanse påvirkes (Lindsey, Martin, & Doh, 2002). Også søskenrelasjoner påvirkes av foreldrekonfliktene. Fordi barna ofte utvikler dårlige sosiale ferdigheter, utvikles søskenforhold med omfattende konflikter og lite intimitet (Garcia, Shaw, Winslow, & Yaggi, 2000). Andre studier konkluderer derimot med at søsken som mangler omsorg fra sine foreldre, knytter seg sterkere til hverandre (Boer, Goedhart, & Treffers, 1992; Bryant & DeMorris, 1992).

Flere forskere har studert faktorer som kan ha betydning for hvor sterkt barna skades av foreldrenes konflikter. Barnas alder, foreldrenes oppdragelsesstil, og barn og foreldres kjønn, er faktorer som det har vært noen studier på. Barnas forståelse av konflikter kan ha betydning for skadeomfang og skadetype (Kroger, 2000). En studie av fem-, syv- og niåringer viste at barna i den eldste gruppen forsto klart bedre enn de yngre aldersgruppene grunnlaget for konflikten, alternative handlingsmåter, og forskjellen mellom rollen som foreldre og som par (Jenkins & Buccioli, 2000). Hetherington, Bridges, & Insabella (1998) fant at barn skades minst i høykonfliktfamilier der foreldrene hadde en demokratisk oppdragelsesstil. Studiene til O'Leary, Slep, & Reid (1999) indikerte at mødre i omfattende samlivskonflikter var mer negative overfor sønner enn for døtre.

På bakgrunn av egne og andres studier, klassifiserte Emery, Otto, & Donohue (2005) alvorlighetsgrad av foreldrekonflikter for barna. De hevder at foreldrekonflikter er minst skadelige for barna når de er avgrenset til foreldrene, lav hyppighet, emosjonelt svake, ingen fysisk utagering, løsningsorientert, konflikttema handler ikke om barna, og barna verken overhører konflikten eller må ta stilling til dilemmaer.

Flere forskere hevder ut fra sine studier at emosjoner som affektive fenomen kan forstås som umiddelbar respons på en hendelse, og som deretter influerer på den kunnskapsmessige forståelsen av hendelsen (Ben-Ze'ev, 2000; Grych & Fincham, 1990). Affektive fenomen vil i relasjonen barn - foreldrekonflikter kunne betraktes som en mediator mellom foreldrekonflikt og barns tilpasning (Rhoades, 2008). Når eksempelvis barn opplever intens kranling mellom deres foreldre, så kan dette resultere i emosjonell ubalanse som viser seg gjennom konsentrasjonsproblemer på skolen, aggressivitet i omgang med venner, eller kanskje en mer depressiv og innadvendt væremåte enn ellers. Mens noen forskere finner en sterk positiv korrelasjon mellom emosjonelle reaksjoner og internaliserende problemer, så som angst og depressivitet (Davies & Cummings, 1998; Davies, Forman, Rasi, & Stevens, 2002), og atferdsproblemer (Davies et al., 2002), så er det andre forskere som ikke finner signifikante korrelasjoner mellom disse variablene (Crockenberg & Langrock, 2001; El-Sheikh, Harger, & Whitson, 2001).

Davies, Forman, Rasi & Stevens (2002) fant en sterk forbindelse mellom fiendtlighet mellom foreldre i konflikt og barns emosjonelle problem. Sammen med Cummings konkluderte Davies i en tidligere artikkel at barns reaksjoner på foreldrekonflikt er å forstå

som opplevd trussel mot trygg familie, og som en ivaretagelse av egen emosjonell balanse (Davies & Cummings, 1998). Noen forskere konkluderte i sine undersøkelser med at hvis barn oppfattet foreldrekonflikten som en trussel mot dem selv eller mot familien som helhet, så reagerte barna med redsel og opplevelse av hjelpeløshet (Grych & Fincham, 1990). I tilfeller der barna mente de selv var årsak til foreldrekonfliktene, reagerte de med skam og tristhet (Grych et. al., 2000; Grych & Fincham, 1990).

3.3 Forskning om barnevernets beslutninger

Studier om barnevernets beslutninger har i hovedsak siktet mot å få kunnskap om barnevernets bedømming av risiko, beslutningsprosesser i barnevernet, og dels om barnevernets beslutningspraksis i alvorlige barnevernssaker (Christiansen, 2011). Som bakkebyråkrater blir barnevernsarbeidere påvirket av normative elementer og rådende diskurser, og det er ulike fallgruver i tjenesteutøvelsen (Lipsky, 2010). Beslutningene utføres enten innenfor en diskurs som Holland (1999) beskriver som en «scientific observation»-diskurs eller som en «reflectiv evaluation»-diskurs. Både Holland og Parton (1998) mener at barnevernsarbeidere framfor å jakte på vitenskapelig sikre beslutninger, heller må satse på en analytisk og profesjonell dømmekraft.

En rekke studier har påvist at barnevernsarbeidere i sitt analyse- og beslutningsarbeid både mangler nødvendig kompetanse og styres av moralske vurderinger, noe som i mange tilfeller har avgjørende betydning for deres beslutninger (Egelund 1996, Parton, Thorpe, & Wattam, 1997; Hacking 1999). Munro (1999) studerte barnevernsarbeiders beslutningsarbeid ved å analysere saker der barn hadde dødd. Hun hevder at barnevernsarbeidere, men også andre profesjoner, forholder seg selektivt til informasjonen de mottar og selv innhenter.

Informasjon mottatt i starten eller på slutten av en undersøkelse, får særlig gjennomslag, slik at annen informasjon i liten grad fører til endret forståelse. Munro sier at informasjon som er konkret, fargerik og følelsesladet har særlig gjennomslagskraft. Fokus på å skape sikkerhet eller visshet på bakgrunn av usikker kunnskap, drives fram av praksisfeltets behov for visshet (Taylor & White, 2006; Backe-Hansen, 2003). Konsekvensene er at beslutninger tas tidlig og på et usikkert grunnlag. I en norsk studie av tre barneverntjenesters vurderinger og beslutninger i alvorlige barnevernssaker, var det gjennomgående et gap mellom analyse og den argumentasjon barnevernsarbeiderne brukte for å begrunne sine beslutninger (Rød

2008). Beslutningene fremsto som løsrevet, uten sammenheng med tidligere delbeslutninger som endelig beslutning hvilte på.

3.4 Barnevernets fokus

Hvilke «briller» har så barnevernet på, når de skal bedømme hvilken risikosituasjon et barn befinner seg i? Vagli (2009) studerte den typiske måten å tenke på i barnevernet. Hennes observasjonsstudie av en barneverntjeneste viste at deres fokus var intensjonen om å hjelpe familiene, det enkelte familiemedlems byrder, mønster som gjentok seg, samt identifisering av psykopatologi, tilkortkommenhet. I fokus var særlig mor og mors personlige egenskaper og moral. I bakgrunnen var derimot barnevernets makt, det klassemessige perspektiv, barnet og barnets far.

Ericsson (1996) hevder at den naturvitenskaplige «gatelykta» er blitt stående = vi ser bare det som faller innenfor lyssirkelen. Barnevernets mandat er lyskretsen. Barnevernet styres ikke bare av barnevernets faglighet, men av makt, lovgivning og tilgjengelige løsninger. Ericsson mener at barnevernets oppgave er å se sammenhenger ut over det observerbare og det som sies om de nære relasjoner. Eksempelvis kan mannens vold forstås som svakheter ved mors omsorg. Eriksson påpeker at disiplineringsaktiviteter som å holde budsjett kan fungere som overordnet mål.

Hvordan slår så barnevernets fokus ut i et klasseperspektiv? Alle sosiale klasser er representert i dagens barnevern. I Kojan og Fauskes undersøkelse av sammenheng mellom sosial klasse og familiens problemer (Kojan & Fauske, 2011), viste det seg at halvparten av barn i barnevernet kommer fra arbeiderklassen, 53 % av barna bor sammen med mor, 29 % av mødrene og 15 % av fedrene var uten arbeidsinntekt. Det var en klar tendens at i familier som hører til de to øverste klassene, er det barnets problemer som rapporteres. I familier der foreldrene ikke er i lønnet arbeid, er det derimot foreldrenes problemer som dominerer. I de familier der det er konflikt mellom foreldre som meldes, fremkommer ingen klar sammenheng mellom meldingsinnhold og klassetilhørighet.

3.5 Beslutninger på usikkert grunnlag

For å kunne handle, må barnevernsarbeidere tolke og vurdere meningen i den informasjonen de mottar (Keddell, 2011). Når de gjør dette, så konstruerer de aktivt hendinger i sitt perspektiv og for spesielle formål. Beslutningene hviler på diskursive eller forutinntatte forforståelser om risiko og beskyttelse, årsaker til personlige problemer og hva som er til barnets beste. Slike konstruksjoner har betydning for hvordan barnevernet bedømmer bekymring og hvordan de vurderer hva som kan være til hjelp i den enkelte familie (Gergen, 1989; Milner & O'Byrne, 2002; Parton & O'Byrne, 2000). Undersøkelser tyder på at sosialt arbeid har vansker med å artikulere og markere en eksklusiv kunnskapsbase (Eraut, 1994; Taylor & White, 2006).

Kunnskapen som brukes i barnevernsarbeid er resultat av fremforhandlet forståelse i relasjonene mellom barnevernsarbeider, brukere, og den nasjonale og organisatoriske kontekst (Berger & Luckman, 1966; Bundy-Fazioli, Briar-Lawson, & Hardiman, 2008). I barnevernsarbeid i særdeleshett, kan tolkningen av eksempelvis foreldres handlinger skape stor strid (Cooper, 2008). På den måten blir det viktig med en forståelse av kunnskap som sosialt konstruert, når 'risikofaktorer' og 'omsorgssvikt' endrer seg over tid og ut fra ulike kulturelle forhold (Burr, 1995; Kemshall, 2002; Parton, 2003). Eksempelvis kan et barns situasjon i en kontekst tolkes som risikopreget med fare for omsorgssvikt, mens barnet i en annen kontekst ikke ville blitt vurdert til å være i en risikosituasjon.

I Norge har særlig Backe-Hansen studert grunnlaget for barnevernets beslutninger. Et av hennes sentrale funn var at barnevernsarbeidere i sitt beslutningsarbeid med omsorgsovertakelser organiserte sin argumentasjon rundt det hun kaller «trumfkort» eller som resultat av et «puslespill» (Backe-Hansen, 2001, 2003). Argumentasjonen var innrettet mot det formål det skulle forholde seg til. Hun fant at argumenter som talte mot den foreslåtte beslutning, som regel ble utelatt – en beslutningspraksis hun betegnet som en rettferdiggjørende argumentasjon (Bache-Hansen, 2001). Denne praksis samsvarer med det Egelund fant i studier av dansk barnevernsarbeid (Egelund, 1997; Egelund & Thomsen, 2002).

4. Avhandlingens problemstillinger

Et overordnet mål med avhandlingen var å øke kunnskapen om barns situasjon i forbindelse med konfliktfylte samlivsbrudd. Kunnskapsstatus tilsier at disse barna har økt risiko for å utvikle problemer av ulikt slag, men vi vet lite om hvordan de selv forstår konfliktene.

Dessuten mangler vi kunnskap om hvordan barna reagerer på konfliktfylte samlivsbrudd.

Målsettingen var derfor å få økt innsikt i hvordan barn forstår konfliktene, og hvordan de affektivt reagerer på dem. Et annet formål var å analysere barnas opplevelser i lys av barnevernets mandat og undersøkelsesplikt, jfr. bvl. §§ 1-1 og 4-3, slik at en kan vurdere om barnevernet hadde hatt grunnlag for å iverksette undersøkelser. I tråd med det overordnede målet sikter avhandlingen mot å øke kunnskapen om barnevernets vurderinger av informasjon de mottar om bekymring knyttet til barn og barnefordelingssaker.

Følgende problemstillinger søkes belyst:

- Hvordan forstår og tolker barn konfliktfylte samlivsbrudd, og hvordan reagerer de på dem?
- Gir barnas opplevelser grunnlag for barnevernet til å undersøke barnas omsorgssituasjon?
- Hvilke vurderinger legger barneverntjenesten til grunn for ulike beslutninger i saker som omhandler barnefordelingsproblematikk, sett ut fra barnevernsarbeidernes synspunkt?

5. Metode

Vitenskapelig virksomhet dreier seg om systematisk og planmessig å bygge opp kunnskap om bestemte fenomener og å utvikle en teoretisk forståelse av denne kunnskapen (Thagaard, 2009). Samfunnsvitenskapelige metoder omfatter systematiske framgangsmåter for å samle kunnskap og teorier om mennesker og menneskelig aktivitet. Vitenskapelige metoder innebærer både prosedyrer for gjennomføring av empiriske undersøkelser, og regler og prinsipper for vitenskapelig drøfting og argumentasjon. Engelstad, Grenness, Kalleberg & Malnes (1996) vektlegger tre metodiske prinsipper for logikk og språkbruk. Det dreier seg om prinsipper for presisjon i begrepsbruk og språklige fenomener, prinsipper for argumentasjonens gyldighet, samt prinsipper for fullstendighet i argumentasjonen.

Det finnes en omfattende litteratur om hva kvalitative metoder er og hvordan de skal anvendes, eksempelvis Denzin & Lincoln, 1994; Miles & Huberman, 1994; Strauss & Corbin, 1990. Selv om det ikke finnes en konsensuell forståelse av kvalitative metoder, så rettes fokus mot erkjennelse av sosiale fenomeners egenskaper (Olsen, 2002). Det kan være problematisk å bestemme kvalitative undersøkelsers vitenskapsteoretiske grunnlag. I følge Kvale er kvalitative intervjuundersøkelser en postmoderne form for fenomenologisk hermeneutikk, eller vice versa (Kvale, 1997). Hermeneutikk har meningsstolkning som tema, mens fenomenologi nedtoner tolkning og fokuserer på beskrivelser (Olsen, 2002).

Avhandlingens undersøkelse er empirisk. Prinsippene for teoretisk drøfting og argumentasjon gjelder også ved empiriske undersøkelser. Dessuten finnes en rekke systematiske metoder for gjennomføring av de ulike elementene i empiriske undersøkelser (Olsen, 2002). Dette gjelder alt fra framgangsmåter for problemformulering, datainnsamling, valg av analyseenheter, analyse av data, og tolkning av data. Forskningsdesign er den overordnede plan for hvordan en undersøkelse skal gjennomføres (Robson, 2002). Metode for datainnsamling kan velges ut fra problemstilling eller ut fra paradigme (Robson, 2002; Thagaard, 2009). Avhandlingens metode er valgt ut fra problemstillingen. Vurderingen var at kvalitativ metode var den metode som best kunne belyse problemstillingen.

Problemstilling i en samfunnsvitenskapelig undersøkelse inneholder vanligvis ett eller flere spørsmål som skal belyse vesentlige forhold i samfunnet. Spørsmålene må åpne for nye studier, og de må bidra til at samlet forskning på området kan bli videreført på en

hensiktsmessig måte (Merton, 1973). Siden problemstillingen forventes å ta utgangspunkt i tidligere forskning, kan svar på spørsmålene den reiser, være med på å bekrefte eller endre eksisterende kunnskap på gjeldende felt (Grønmo, 2004; Merton, 1973). Noen forskere hevder at bare spørsmål om sammenhenger mellom to eller flere forhold utgjør vitenskapelige problemstillinger (Kerlinger, 1964). Denne avhandlingen legger i de to delstudiene til grunn problemstillinger med spørsmål om sammenhenger, fremfor å studere fordeling eller utbredelse av forholdene vi var opptatt av. I tråd med Pattons anbefalinger (Patton, 2002) om å anvende omfattende design i evaluering av sammensatte forhold, ble barns posisjon ved konfliktfylte samlivsbrudd undersøkt ut fra ulike perspektiv. Målet var å gi et bredt bilde av barns situasjon ved konfliktfylte samlivsbrudd ut fra barnas og barnevernsarbeideres beskrivelser av sine erfaringer, og deres vurderinger av disse erfaringene.

For å belyse både barns egne erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd og deres omsorgssituasjon i barnefordelingssaker slik barnevernet ser det, så baserer avhandlingen seg på to datainnsamlinger og tre delstudier. Først redegjøres for metodologiske avveininger og valg. I det påfølgende redegjøres det for hvordan det empiriske materialet er fremkommet. Det fokuseres på hvordan informantene ble rekruttert og valgt ut, hvilken informasjon de hadde om undersøkelsen, og om selve gjennomføringen av intervjuene. Det legges vekt på å synliggjøre grunnlaget for vurderinger av resultatenes troverdighet og overførbarhet. Det gjøres først rede for noen sentrale elementer i samfunnsvitenskapelig metode.

5.1 Metodologiske avveininger

Målet med avhandlingen var økt kunnskap om henholdsvis barn og barnevernsarbeideres subjektive erfaringer, og hvilke mønster eller strukturer som kunne utledes av disse erfaringene. Dessuten var hensikten å øke kunnskapen om hvordan de tolket ulike situasjoner, hendelser og handlinger. Avhandlingen kan slik sies å ha et preg av både fenomenologisk og hermeneutisk filosofi. Begrepene fenomenologi og hermeneutikk er langt fra entydige. De brukes i forbindelse med filosofisk ståsted eller perspektiv, om metode, og også om faglig innretning – så som fenomenologisk psykologi. Kvale (1992) hevder at intervjumetodikk impliserer en implisitt fenomenologisk og hermeneutisk

forståelsesmåte. I det følgende gis en kortfattet beskrivelse av fenomenologi og hermeneutikk i relasjon til avhandlingens teoretiske og metodologiske tilnærming. Narrativer, at mennesker forstår seg selv og omverden gjennom å fortelle og lytte til historier om seg selv og andre (Bruner, 1987; Polkinghorne, 1996), kunne være en alternativ fortolkningsramme. Intervjuene studien bygger på var narrative i den forstand at jeg som intervjuer forsøkte å få informantene til å fortelle så sammenhengende som mulig, historien om bestemte hendelser de hadde del i. Intervjuene fulgte derfor ikke et klassisk spørsmål-svar skjema. Dette ble informantene gjort oppmerksom på.

Fenomenologien har fokus på subjektive erfaringer/opplevelser, identifisering av stabile aspekter ved opplevelsene, samt er opptatt av hvordan opplevelsene er assosiert med andre aspekter ved livet (Giorgi 1985; Polkinhorne, 1996). Målet med en fenomenologisk tilnærming er å samle data om umiddelbare erfaringer/opplevelser, og å forstå heller enn å forklare. Fordelen med en fenomenologisk tilnærming i våre delstudier var at vi fikk rike beskrivelser av informantenes opplevelser. I analysearbeidet ble de transkriberte beskrivelsene delt opp i elementer. Ut fra Giorgis modell består analysearbeidet av faste «trinn», som gir retning til gjennomføring av analysene. Ulempene med en fenomenologisk tilnærming er blant annet avhengigheten av informantenes evne til å gi gode beskrivelser.

Begrepet *hermeneuten* kommer fra gresk og betyr å fortolke. Hermeneutikk er en forståelsesdisiplin med fokus på teksttolkning (Ricoeur, 1974). Ricoeur representerer den ene hovedtradisjonen i moderne hermeneutikk, med et distansert perspektiv på den som blir fortolket. Hermeneutikken, slik den ble videreutviklet av Heidegger og Gadamer, vektlegger at det enkelte menneske har med seg et sett tanker, følelser, verdier og holdninger – utviklet i interaksjon med verden rundt seg, som til sammen utgjør den enkeltes forståelseshorisont eller forforståelse (Gadamer, 2010). Ved at fenomenologi har fokus på dybde og hermeneutikk har fokus på bredde, kan en hevde at fenomenologi og hermeneutikk gir forutsetninger for hverandre. Hermeneutisk metode kan beskrives som en multidimensjonell forståelse av hendelser, der litteratursøk, intervju, observasjon og ulike bakgrunnsperspektiv på et fenomen, kan være med på å komplettere datainnsamlingen. En slik meningstolkingsprosess karakteriseres ofte som en hermeneutisk sirkel eller spiral. Sirkelen beskrives gjerne som å spinne i spiralform på syv nivåer (Kvale, 1997). Spiralen rundt hermeneutisk sirkel beskrives videre som en fram- og tilbake-prosess mellom deler og

helhet, og den illustreres gjerne som: forståelse – tolkning – dypere forståelse – mer omfattende tolkning. Spiralen fortsetter til forskeren kjenner en «intuitiv forståelse».

Fordelen med en hermeneutisk tilnærming er at den kan gi en helhetlig forståelse av fenomenet ut fra ett eller flere perspektiv. En hermeneutisk forståelse utgjør en bakgrunn som viser tilbake på noe som allerede er forstått. Eksempel på en slik forståelse er når et av barna beskrev hvor aggressiv han ble da han tok opp med bostedsforelder en konflikt med bostedsforelders nye samboer. Når barnet opplevde at bostedsforelder bagatelliserte uenigheten, kan barnets aggressivitet forstås i et helhetsbilde av gjentatte bagatelliseringer, opplevelse av at ny samboers meninger ble prioritert, og savnet av samværsforelder. Motforestillinger til hermeneutisk tilnærming er at den tradisjonelle hermeneutikken «henger igjen» i en distinksjon der mening med en tekst blir forstått som et indre eller et privat uttrykk for noe som oppfattes som substansielt forskjellig.

5.2 Avhandlingens utvalg og seleksjon

I kvalitative studier, basert på strategiske utvalg og teoretisk generalisering, blir endelig utvelgelse av enheter gjerne ikke foretatt før datainnsamlingen, men derimot i løpet av studien, i forbindelse med datainnsamlingen og på grunnlag av foreløpige analyser (Denzin & Lincoln, 1994). En metode for strategisk utvalg er kvoteutvelgelse, en utvelgelse der fastsatte kategorier av enheter inkluderes i studien. En annen metode er utvelgelse ved selvseleksjon, der aktørene melder seg selv for å være med på studien. Likevel kan utvalget styres noe ved en strategisk vurdering av hvor og hvordan invitasjon til deltakelse fordeles. Våre utvalg, som størrelsesmessig må ses i forhold til teoretisk metning – det vil si en bedømming og erfaring i å evaluere kvaliteten på den informasjon en trenger til formålet (Sandelowski, 2007) - var basert på en kombinasjon av kvoteutvelgelse og av utvelgelse ved selvseleksjon.

I den første studien var hovedspørsmålet hvilke erfaringer barn hadde med foreldrenes konflikter. Målet var å få vite mer om hvordan barna forsto og tolket konfliktene, og hvordan de reagerte på konfliktene. Dessuten siktet studien på å vurdere barnas erfaringer opp mot barnevernets ansvar for å undersøke barnas omsorgssituasjon. Barna rekrutterte vi ved å kontakte advokater i ett fylke som vi visste førte samlivssaker for domstolen. Vi ba

dem videresende vårt brev til aktuelle familier med informasjon og forespørsel om å delta i undersøkelsen. Ut over disse brevene hadde vi ingen innflytelse på utvalgte familier. Siden hensikten med undersøkelsen først og fremst var å få barnas erfaringer og refleksjoner, valgte vi å rekruttere familier bestående av barn og foreldre der barna av retten hadde fått fast bosted. Fordi vi planla intervjuer der barna blant annet skulle tenke hypotetisk og vurdere ulike handlingsvalg, ba vi advokatene sende vår forespørsel til familier med barn fra 10 år og eldre. Vi ønsket dessuten variasjon i tid siden domstolen siste gang behandlet barnefordelingssaken. Og siden enkelte undersøkelser kan tyde på at barn blir dårligere oppfulgt hos fedre enn hos mødre etter et samlivsbrudd (Breivik & Olweus, 2006), ba vi advokatene velge ut familier både med mødre og fedre som retten hadde gitt barna fast bosted hos. Da det var vanskeligere å rekruttere familier med fedre enn mødre med daglig omsorg for barna, søkte vi også i annet fylke for å rekruttere en ekstra familie med far med ansvar for barnas daglige omsorg.

Utvalget besto etter dette av 12 familier, herav syv mødre og fem fedre med daglig omsorg for 18 barn. Utvalget barn var ni gutter og ni jenter i alderen 11 – 19 år. Aldersgruppene var fordelt med syv barn i alderen 11-13 år, syv i alderen 14-16 år, og fire barn i alderen 17-19 år. Tiden siden siste domstolsbehandling av barnefordelingssaken fordelt seg mellom intervallene 0,5-2 år, 2-4 år og 4-8 år. Vi avsluttet utsending av brev til advokater da vi hadde rekruttert de 12 familiene.

Til den andre datainnsamlingen var hensikten å rekruttere barnevernsarbeidere i kommunal barneverntjeneste som tok imot meldinger med konfliktfylt barnefordelingsproblematikk. Siden organisasjon og relasjon mellom de ansatte ser ut til å ha betydning for tjenestenes beslutningsmønstre (Hasenfeld, 2010), ble forespørsel om deltakelse sendt til kommuner med ulik størrelse og ulik organisering av barneverntjenesten. Vi sendte forespørsel til to kommuner med mindre enn 4000 innbyggere, to kommuner med henholdsvis ca. 15000 og 22000 innbygger, en interkommunal barneverntjeneste for fem kommuner, og to større bykommuner. Den ene byen, med totalt ca. 250000 innbyggere, hadde organisert barneverntjenesten inn under åtte relativt selvstendige bydeler, mens den andre byen, med ca. 130.000 innbyggere, hadde sentralisert barneverntjenesten. Alle forespurte kommuner og barnevernsarbeidere samtykket i deltakelse i undersøkelsen. Hver barneverntjeneste hadde selv valgt hvilke personer som skulle delta.

5.3 Intervjustrategi

Fortellinger eller narrativer om hendelser som strekker seg over tid, slik at den enkeltes strukturering av hendelser, sammenhenger og motsetninger kan framstå, er materiale som egner seg til utforskning av opplevelser og konstituerende prosesser (Haavind, 2000).

Intervjuene utgjør den viktigste «produksjonsprosessen» i studiene. Holstein og Gubrium (2004) beskriver intervju som møte mellom informant og intervjuer, og der begge bidrar til utviklingen av data.

Intervjuguiden i den første studien ble derfor organisert slik at vi ba om beskrivelser av tiden i familiene før, rundt og etter barnefordelingssaken var behandlet av domstolen, jf. vedlegg. Innen narrativ tradisjon er hensikten mer å være kreativ og søke åpninger, framfor å få fram mest mulig presis informasjon om det som har hendt (Bruner, 1987; Polkinghorne, 1996; Ricoeur, 1992). Intervju har som særtrekk interaksjonen mellom intervjuer og informant. Derfor er både hvordan intervjudata blir til, og hva som formidles, viktig å være oppmerksom på (Holstein & Gubrium, 2004). Siden foreldrene kunne ha informasjon som det var viktig å følge opp i barneintervjuene, valgte vi å intervju bostedsforelder først. Foreldreintervjuene hadde som mål å gi en kronologisk oversikt over dagligliv og betydningsfulle hendelser, samt gi foreldrenes beskrivelser og vurderinger av barnas erfaringer og reaksjoner. Barneintervjuene kunne deretter suppleres med spørsmål om tema som foreldreintervjuene hadde aktualisert.

I den andre datainnsamlingen var oppmerksomheten rettet mot barnevernsarbeidernes erfaringer ved mottak av meldinger om barnefordelingssaker, deres vurderinger av meldingene, og argumentasjonen for ulike beslutninger i saker som omhandlet konfliktfylt barnefordeling. Vår intervjuguide baserte seg på at vi ønsket informasjon om hvordan informantene forstod mottatt melding, deres vurderinger av denne og hvordan de fattet sine beslutninger, jfr. vedlegg... Derfor valgte å utforme intervjuguide slik at vi først ba om informasjon om siste melding de mottok, og beslutningene de da foretok. Deretter spurte vi om tilsvarende informasjon i siste melding der de hadde tatt en annen beslutning.

5.4 Barn som informanter

Studier av barn må legge til grunn at noen forhold er særegne for barn. Deres alder og utvikling er av særlig betydning for planlegging og gjennomføring av forskningen, noe som fører til behov for særlige etiske og metodiske vurderinger. Som umyndige har barna rett til beskyttelse, og foreldre, og noen ganger andre instanser, må gi samtykke til forskningen. Bakgrunnen for dette er dels at barns alder har betydning for erfaringsgrunnlag, vurderingsevne og muligheter for å uttrykke seg. Det kan synes som aldersforskjeller har større betydning enn ulikheter i kjønn, religion, etnisk tilhørighet, eller andre diskriminerende faktorer (Beazley, Bessel, Ennew, & Waterson, 2009). Dessuten er noen barn særlig sårbare ut fra deres spesielle erfaringer eller kjennetegn.

Selv om barnekonvensjonen bruker betegnelsen barn på aldersgruppen 0 – 18 år, så tilsier barns utvikling at en kan ikke anvende samme metoder på de yngste som på de eldste barna. I vår undersøkelse var barna fra 11- 19 år. Dette er i tråd med andre forskningsprosjekter som legger til grunn at barn/ungdom i denne aldersgruppen vanligvis forstår skiftelig informasjon om forskningsprosjekter (Kjørholt, Bjerke, Stordal, Hellem, & Skotte, 2009; Shier, 2010).

Intervjuprosessen og interaksjonen mellom voksen forsker og barn som kan ha vært utsatt for eller vitne til voldelige hendelser, kan organiseres på ulike vis (Eriksson & Näsman, 2012). Et sentralt hensyn er å finne en balanse mellom på den ene siden barnas sårbarhet og avhengighet av voksne for beskyttelse og støtte, og på den andre siden barnas representasjon og rett til deltagelse. Med utgangspunkt i Hart sin 'deltagelsesstige' (Hart, 1992), utviklet Eriksson & Näsman en forhandlingsstrategi for samhandling i intervju av barn på en etisk forsvarlig måte. Forskningsprosjektet må som minimum, ikke motvirke barnas bearbeiding av sine traumer. Gjennom barnas deltagelse skapes muligheter for bearbeiding av deres traumer, og gjennom dette en støtte til bedre livssituasjon. I vår første studie planla vi et samarbeid med barna med vekt på at de kunne velge hvordan de ville beskrive sine erfaringer, gi feedback, gi tid til eventuelle emosjonelle reaksjoner, samt å ta imot innspill som kunne komme ut fra barnas agenda.

5.5 Analyseprosessen

Det kan være utfordrende i analysen å få fram informantenes representasjon. Thagaard (2009) er særlig opptatt av hvordan forskeren sikrer informantenes perspektiv i analysen og presentasjonen av datamaterialet. Under intervjuene og ved gjennomlesning etterpå, har informantene en viss kontroll med det som blir stående som tekst i etterkant. Etter at forskeren har trukket seg vekk, er kontrollen sterkt redusert. I våre to delstudier ble lojalitet overfor informantene og beskyttelse av deres integritet, forsøkt ivaretatt i analysearbeidet ved utstrakt bruk av sitater, samt lesing på ny av transkribert tekst.

Analyse av kvalitative data er å stille spørsmål til materialet. Silverman (2005) argumenterer for at det innledningsvis i analysen stilles spørsmål om hva som er sentrale enheter i datamaterialet, og hvordan forholder disse enhetene seg til hverandre. I analysen av kvalitative studier må det empiriske materialet reduseres og organiseres, før det kan trekkes holdbare konklusjoner (Giorgi, 1985; Miles & Huberman, 1994; Thagaard, 2009). I dette arbeidet har vi brukt virkemidler som gjentatt lesing av transkriberte intervjuer, tematisering, koding/kategorisering, telling, sammenligning, kontrastering og refleksjonsnotater. På ulik vis har vi dermed søkt etter mønstre i materialet, mønstre som kan gi informasjon ut over det barn og barnevernsarbeidere hver for seg har fortalt.

I denne avhandlingen er lovene et viktig referansegrunnlag. Bestemmelser i barneloven (1981) og barnevernloven (1992) beskriver verdier og hensyn som skal vektlegges for å beskytte barn og støtte deres utvikling. Spørsmål til det første datamaterialet ble blant annet hvordan barna opplevde at lovenes verdier og hensyn ble ivaretatt. Analyseprosessen pågikk siden starten av prosjektet. Hvert intervju ble tatt opp på lydbånd, lyttet på og lest straks intervjuet var transkribert. Helhetsbildene av barnas erfaringer ble mer nyansert etter hvert som intervjuene ble gjennomført.

Det spesifikke analysearbeidet er et eget omfattende arbeid, der de innsamlede data trinn for trinn systematisk gjennomgås. Selve organiseringen, filtreringen og reduseringen av materialet i begge delstudiene fulgte i hovedsak prosedyrene i Giorgis fenomenologiske metode (Giorgi, 1985). Fra det transkriberte materialet på over 600 sider i den første delstudien ble fokus rettet mot å identifisere meningsbærende enheter, en prosess der vi systematisk søkte etter tekst som ivaretok vesentlige kjennetegn fra tema vi hadde valgt ut. Innholdet i de meningsbærende enhetene ble kodet og sett i forhold til de opprinnelige

temaene. Avslutningsvis prøvde vi å sammenfatte betydningen av resultatene vi hadde kommet fram til.

Analysen starter med valg av teoretisk bakgrunn, der mening i teksten tolkes ut fra teoretisk ståsted. Siden går en tilbake igjen til teksten. Når eksempelvis hvert av barna i den første datainnsamlingen beskrev sine spesifikke erfaringer, så hadde jeg i møtet med barna delkunnskaper via teoretisk kunnskap om barn og samlivsbrudd, kunnskap fra intervjuer av andre barn i utvalget, kunnskap fra intervju av informantens bostedsforelder, samt hva informanten selv hadde sagt tidligere i intervjuet. Delkunnskapene ble med dette medkonstituerende for oppfølgende spørsmål til informanten. Tolkningen av informantens utsagn ble sett i lys av de ulike delkunnskapene.

Ut fra foreløpige funn og relevant litteratur reiste vi nye spørsmål til datamaterialet. Spørsmålene blir det som videreutvikler analysen (Andenæs, 1996; Järvinen, 2005; Flick, 2006). Materialet reorganiseres, kategoriene endres og nye tema fokuseres. Tolkningen av datamaterialet i avhandlingen gjennomgikk slik ulike faser, både i delstudie 1 og delstudie 2. I det første datamaterialet fant vi eksempelvis at depressive følelser var dekkende for en del av barnas erfaringer. Depressivitet hadde vi fra Ben-Ze'evs emosjonsteori (Ben-Ze'ev, 2000). I vår analyse fant vi at depressivitet var knyttet til ulike barn-foreldreinteraksjoner, der barnas depressive opplevelser var knyttet til en rekke forskjellige situasjoner. På tvers av datamaterialet fant vi at overordnet opplevde barna at de i liten grad ble sett eller hørt av sine foreldre – de opplevde at foreldrene prioriterte å være i konflikt framfor å være foreldre.

Ut fra samme datamateriale studerte vi barnas erfaringer i lys av barnevernslovens inngangskriterium 'særlig behov', om barna hadde særlige behov som skyldes forholdene i hjemmet. Analysen viste at flere av barna uttrykte særlige behov for å bedre kontakten og tryggheten med en eller begge foreldrene. Dette kan forstås som et forsøk på å trygge den daglige omsorgssituasjonen og med det deres utviklingsmuligheter. Noen av barnas beskrivelser tolket vi som beskyttelsesbehov mot krenkende foreldreatferd.

5.6 Tematisk analyse?

Det kan stilles spørsmål om analysen i avhandlingen i bunn og grunn er en tematisk analyse. Holloway & Todres (2003) hevder at kvalitative tilnærminger både er ulike, komplekse og

nyanserte. De trekker frem tematisk analyse som en grunnleggende metode til bruk i kvalitative analyser. Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og rapportere tema eller mønstre i et datamateriale (Braun & Clarke, 2006). Et tema sier noe viktig om data i relasjon til forskningsspørsmålet, og representerer noen mønstre eller mening fra datamaterialet. Hva som skal telle som et tema har med forekomst å gjøre, både i hver 'sak' og på tvers av datamaterialet. Men det er likevel et skjønnsspørsmål for forskeren å bestemme tema. 'Nøkkel' til hva som bestemmes som tema trenger ikke være kvantifiserbare data, men heller hvordan tema griper noe viktig i relasjon til det overordnede forskningsspørsmålet (Braun & Clarke, 2006:82).

Flere forskere hevder at tematisk analyse er en lite avgrenset metode (Boyatzis, 1998; Roulston, 2001; Braun & Clarke, 2006)). De hevder at en av fordelene med tematisk analyse er fleksibiliteten i forhold til teori. Samtidig har kvalitativ forskning blitt kritisert for at 'anything goes' (Antaki, Billig, Edwards, & Potter, 2002). Noen kvalitative analytiske metoder er strengt knyttet til en teoretisk eller epistemologisk posisjon, så som konversasjonsanalyser (Hutchby & Wooffitt, 1998), med relativt begrenset variasjonsmuligheter når det gjelder anvendelse av metoden. Holloway og Todres (2003:347) identifiserer 'tematisk mening' som en av de få felles 'skills' i kvalitative analyser.

For å få oversikt over informasjonen i våre intervjuer, måtte intervjuene leses flere ganger. Nye tema ble identifisert og nedskrevet, og det ble tallfestet hvor mange ganger de oppstod. Hele tiden ble det laget notater og spørsmål til temaene. Tema i sin kontekst ble lest og tolket opp mot helheten i intervjuene. Det kan argumenteres for at prosessen med å kode innholdslikheter på tvers av tema, var å utvide temarekken. I et slikt perspektiv var analyseprosessen av de to datainnsamlingene tematiske analyser.

5.7 Generell verifisering av studien – validitet, reliabilitet og generaliserbarhet

Drisko (1997) foreslo seks kriterier for å samle og evaluere undersøkelser i sosialt arbeid med kvalitative design. Kriteriene var a. identifisering av valgt epistemologi, b. identifisering av mål og målgruppe, c. spesifisering av metode, d. identifisering av feilkilder, e. følge sosialt arbeids etiske retningslinjer, og f. sikre konsistens mellom konklusjoner og

studiens design og presenterte data (s. 185). Når denne studien har blitt gjennomgått, så har Driskos kriterier gitt holdepunkter for evalueringen.

Barush, Gringeri, & George (2011) var opptatt av hvilke strategier sosialt arbeid-forskere anvendte for å sikre kvalitet i kvalitativ forskning. I sin gjennomgang av 100 publiserte artikler fant de at forskerne brukte en rekke forskjellige strategier for å undersøke sine problemstillinger. Utvalgene ble gjort ut fra ulike (vel)begrunnede rasjoner. Barush et al. (2011) ble overrasket over mangelen på refleksivitet knyttet til manglende informasjon om forskernes egen bakgrunn. Dessuten manglet nesten halvparten av de publiserte artiklene en spesifisering av hvilke teoretisk perspektiv som var anvendt. Forfatterne foreslår at forskere heller enn å søke universelle kvalitetskriterier for kvalitative undersøkelser, må forsterke skjønnsutøvingen gjennom hele forskningsprosessen. I denne studien har det vært bevissthet på egen bakgrunn og anvendte teoretiske perspektiv.

Avhandlingen baserer seg på tre delstudier av to datainnsamlinger om barn og konfliktfylte samlivsbrudd. Selv om det har pågått en debatt om begrep som validitet og reliabilitet er relevante i kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2009), blir begrepene benyttet i denne avhandlingen. Nevnte forfattere knytter validitet av intervjukunnskap til kontroll, stille spørsmål og å teoretisere. Reliabilitet gjelder «målesikkerhet,» at en finner de samme resultatene om intervjuene analyseres på nytt. For å styrke validiteten og reliabiliteten i delstudiene, ble intervjuguidenes innhold støttet teoretisk og empirisk gjennom omfattende litteraturstudier. I tillegg ble første intervju i første datainnsamling og pilotintervju før andre datainnsamling gjennomført og drøftet sammen med en kollega. Deretter ble erfaringene med intervjuene drøftet med kolleger med relevant forskererfaring. På den bakgrunn spørsmålene i den foreløpige intervjuguide vurdert og bearbeidet.

Det kan i utgangspunktet stilles spørsmål til om de yngste barna i vårt første utvalg var i stand til å gi tilfredsstillende beskrivelser. Erfaringene tyder ikke på at det var et problem. Tvert i mot ga også barna i 11 – 12 års alder tydelige og informative beskrivelser av sine opplevelser. En annen innvending er at konklusjon avhenger av informantutvalg. Denne innvendingen prøvde vi å ta hensyn til ved god spredning i utvalget barn ut fra alder, kjønn og tid siden foreldrenes sak hadde vært behandlet i domstolen. I den andre delstudien ble det valgt spredning i utvalget ut fra størrelse på kommune og barneverntjeneste, og hvordan hver enkelt barneverntjeneste var organisert. Dette ble gjort fordi forskning på barnevern i små

kommuner tyder på at barnevernet er tilbakeholdne med å fatte vedtak mot foreldres ønsker (Grinde 1996, s. 116).

Det kan også innvendes at verbale data ikke er det eneste som kan si noe om et fenomen. Jeg er innforstått med at for eksempel spørreskjema til et større utvalg informanter kunne gitt nyttig og viktig informasjon. Problemet er å rekruttere et slikt utvalg og å sikre samtykke, gjennomføring og nødvendig oppfølging. Det er vanskelig å se at det kan la seg gjøre for målgruppen barn med erfaringer fra konfliktfylte samlivsbrudd. Det ville vært enklere å anvende spørreskjema overfor et større utvalg barnevernsarbeidere. En utfordring ville være å formulere spørsmål som fanget opp ulikhetene i meldinger og vurderingene som barneverns gjorde.

Kvale og Brinkmann (2009, s. 266) hevder det finnes tre former for generalisering: 1.) Naturalistisk generalisering som baserer seg på personlige erfaringer og hviler på taus kunnskap om hvordan noe er. Slike generaliseringer fører til forventninger mer enn forutsigelser om et tema. Gjennom benevnelser med ord vil den tause kunnskapen kunne bli eksplisitt, konkret kunnskap. 2.) Statistisk generalisering som er formell og eksplisitt, basert på representative utvalg i en befolkning. 3.) Analytisk generalisering som innbefatter en begrunnet vurdering av i hvilken grad resultatene fra en studie kan anvendes som veiledende for hva som kan skje i en annen situasjon, med bakgrunn i analyse av likheter og forskjeller mellom de to situasjonene.

Et mål med denne avhandlingen har vært å oppnå innsikt i hvilke faktorer barn og barnevernsarbeidere vektlegger ut fra sine erfaringer med barnefordelingssaker. På den måten har vi hatt en naturalistisk tilnærming til hvordan funnene i studien skal kunne generaliseres, basert på informantenes personlige erfaringer. Den naturalistiske tilnærmingen støttes dessuten av at avhandlingens forfatter har bakgrunn som barnevernsarbeider og familierapeut, noe som gir forventninger om kunnskap og kompetanse på temaområdene barnefordeling og barnevernets arbeid med slike saker. Det antas at denne bakgrunnen har hatt betydning for forståelse og vurdering av barnas situasjon og barnevernsarbeideres vurderinger, uten at eksempelvis en psykolog ville forstått og konkludert annerledes. Studien har gjennom det teoretiske fundamentet som ble presentert tidligere i avhandlingen, også hatt en analytisk tilnærming til generalisering, supplert med empiriske funn fra andre studier om konfliktfylt barnefordeling, både på nasjonalt og internasjonalt nivå.

5.8 Forskningsetiske problemstillinger

Forskning på individer som på ulikt vis kan oppfattes som sårbare, krever et systematisk og respektfullt samarbeid med dem som berøres (<http://www.etikk.om.no>; <http://nsd.uib.no/personvern>). De forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi er delt i seks deler, A-F. De handler om at forskere skal reflektere over sine etiske oppfatninger, mulige normkonflikter, styrke skjønnsutøvelsen og valg mellom motstridende hensyn. Punkt B, «Hensyn til personer», har 15 underpunkter. De inneholder normer som omhandler forholdet til personer og grupper som direkte berøres av forskningen. Det første punktet i del B er pkt. 5, «Krav om respekt for menneskeverdet.»

Halvorsen (1999) hevder at «gyldig samtykke» er bedre beskrivende for hva som søkes enn informert samtykke, da «gyldig samtykke» drar tanken mer i retning det som er det viktige – nemlig om samtykket er godt nok til at det kan bygges på. Ut fra rettslig gyldighet må den samtykkende være kompetent, det vil si mentalt habil og inneha formell alder. Dessuten må samtykket dekke det saken gjelder. Dette er blant annet spørsmål om den samtykkende vet nok om hva saken gjelder. Halvorsen vektlegger på denne bakgrunn at en heller en gang for mye enn en gang for lite innhenter samtykke.

I den første datainnsamlingen la vi stor vekt på å sikre at barn og foreldre fikk forståelig og tilstrekkelig informasjon om prosjektets mål og metode. På forhånd var det innhentet skriftlig samtykke fra barnas bostedsforeldre. Familiene fikk velge om intervjuene skulle foregå hjemme hos dem eller på mitt kontor. Ved første møte med barn og bostedsforelder forsikret vi oss om at barna også ga eget informert / gyldig samtykke, herunder at vi tok opp samtalen på bånd, og at samværsforelder var informert om undersøkelsen. Både i forkant og etterkant av intervjuene samtalte vi med barna om eventuell opplevelser av risiko ved å delta i undersøkelsen. Det var ingen opplysninger i samtaler som tilsa at barna opplevde risiko for skade ved å delta. Da vi senere oppsøkte barna med tilbud om å lese gjennom utskrift av intervjuet, var det heller ingen av dem som ønsket å trekke tilbake sitt samtykke.

I den andre datainnsamlingen hadde alle informantene på forhånd mottatt informasjon om undersøkelsen, og de hadde gitt samtykke til deltakelse. Alle informantene hadde erfaringer med selv å gjøre intervjuer. Ingen av dem problematiserte spørsmål om anonymitet i publiseringen av resultater fra undersøkelsen. Alle fikk tilsendt transkribert utskrift av sitt

intervju. Dessuten ble de invitert til en samling for gjennomgåelse av resultater av undersøkelsen.

Det kan stilles spørsmål til hvordan informanter er representert i personsentrerte tilnærminger (Silverman, 2005; Thagaard, 2009). I våre delstudier var informantene blitt fortalt at deres historier som enkeltpersoner var grunnleggende for forskningsprosjektet, samtidig som de første representerte gruppen barn med erfaringer fra konfliktfylte samlivsbrudd, og de andre representerte gruppen barnevernsarbeidere som mottar meldinger om barnefordelingssaker. Siden fokus i den første delstudien var barnas egne liv og personlige erfaringer, mens den andre studien hadde hovedfokus på konsekvenser for barn av barnevernsarbeidernes vurderinger og beslutninger, vurderes fokus på informantene som enkeltpersoner sterkest i første delstudie. Hovedinformantene i denne studien var barn, der alder, erfaringer og modenhet hadde betydning for deres selvforståelse. Thagaard påpeker viktigheten av å problematisere hvilke betydning det kan ha å delta i forskning for grupper som er i særlig belastede situasjoner. Kan deltagelse innebære en ytterligere belastning for informantene, eller til og med være til skade for dem? Det betyr at det må stilles krav til forskningsprosessen om beskyttelse mot skade og urimelig belastning. I beskrivelsen av forskningsprosjektet ble det understreket at deltagelse baserte seg på samtykke, muligheter for å trekke samtykket, gjennomlesing av intervjuet, muligheter for korrigeringer, samt at publisering skulle sikre anonymitet. Både Thagaard og Silverman problematiser også hvor nærgående og personlige spørsmål som kan stilles. I denne studien forsøkte vi å respektere barnas grenser og respekt for menneskeverdet ved ikke å be om ytterligere konkretiseringer når barna viste emosjonelle reaksjoner. Barna kunne selv velge om de ville fortelle ytterligere. Ingen av barna som deltok i studien valgte å trekke seg. Ingen av dem valgte å ta vekk informasjon de hadde gitt i intervjuet. Flere av dem sa det var greit å snakke med en som ikke var part i saken. De bostedsforeldrene som i ettertid fortalte om barnas reaksjoner på intervjuet, fortalte alle om positive reaksjoner.

Fog (2004) påpeker at en god kontakt mellom informant og intervjuer kan føre til at informanten er mer åpen enn han eller hun egentlig vil. Dette kan i ettertid føre til at informanten angreir på noe av det som ble sagt. I intervjuene med barna ble det holdt en positiv og inviterende tone, uten å gli over i en mer «vennesjargong.» Ved å repetere forskningsprosjektets formål, metode og publisering, forsøkte vi å formidle en holdning om et avgrenset vitenskapelig arbeid. Imidlertid levde hvert intervju sitt eget «liv,» der barnas

egne reaksjoner rett etter intervjuet og da de ble forelagt transkribert materiale senere, var indikatorer på at intervjuene hadde ivaretatt deres integritet.

Både barn og foreldre ble intervjuet individuelt. Forelder ble intervjuet først, deretter barna etter tur. Hensikten med foreldreintervjuet var dels å få deres meninger om barnas erfaringer, og dels å gi oss grunnlag for validering av faktaopplysninger i barneintervjuene. I barneintervjuene vektla vi å skape trygghet i intervjusituasjonen, slik at intervjuene i størst mulig grad kunne fokusere på våre forberedte spørsmål og påfølgende oppfølgingsspørsmål.

Noen av barna viste under intervjuene at det var vanskelig å fortelle om sine erfaringer. I disse intervjuene ble det særlig viktig å sikre et samarbeid som ga tid og rom for barnas følelsesuttrykk, før nye tema og nye spørsmål ble reist, og å avslutte intervjuene på tidspunkt der barna så ut til å være i emosjonell balanse.

Etter intervjuene møtte vi barn og foreldre i den enkelte familie samlet. Informasjonen vi ga om undersøkelsen innledningsvis ble repetert, og det ble understreket at barna kunne kontakte intervjuer eller prosjektleder for kommentarer eller spørsmål. Intervjuer ba også om han kunne kontakte informantene på nytt, dersom det var behov for det. Etter at intervjuene var transkribert, fikk barna anledning til å lese utskrift av sitt intervju.

Barnevernsarbeiderne som ble intervjuet fikk lese transkribert utskrift av sitt intervju, med muligheter for kommentarer og oppklaring av eventuelle misforståelser. Alle barnevernsarbeiderne ble dessuten invitert til en samling der foreløpige resultater ble framlagt, og der de kunne gi ytterligere kommentarer til intervjuene og resultatene.

6. Funn: Sammendrag av artiklene

Artikkel 1:

Rød, P. A., Ekeland, T.-J., & Thuen, F. (2008). Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 5, 555-562.

Fokus for artikkel 1 var å undersøke hvordan barn opplevde og reagerte på konflikter mellom foreldre i forbindelse med deres samlivsbrudd, og hvordan dette kan være skadelig for deres utvikling. Studien var primært basert på intervju med kvalitativ tilnærming av 18 barn og unge i alderen 11 – 19 år, som alle hadde erfart at deres foreldre hadde gjennomført barnefordelingssak for domstolen. Også barnas bostedsforeldre ble intervjuet.

Funnene, som vi tolket ut fra generell emosjonsteori (Ben-Ze'ev 2000), indikerte at de fleste barna hadde markerte følelsesmessige reaksjoner på samlivsbruddene. Siden følelser er den første respons på en usikker situasjon, har de en viktig indikativ funksjon. Barnas subjektive opplevelser kan grupperes som opplevelser preget av henholdsvis aggressive følelser, engstelige følelser, depressive følelser og følelser innenfor skam-skyld-spekteret.

De aggressive følelsene var i hovedsak rettet mot en av foreldrene. Aggresjonen innebærer en negativ evaluering av foreldrenes handlinger. Flere av barnas aggresjon var direkte reaksjoner på en av foreldrenes handlinger. Aggresjon i retning av hat var en mer generell negativ holdning til forelderens. Aggresjonen til barna var følelser i intensitet og varighet betydelig ut over det en kunne forvente av at deres mor og far hadde skilt lag.

Nesten alle barna hadde hatt bekymringer og blitt redde i forbindelse med samlivsbruddet. Noe av engstelsen hadde preg av akutt frykt, et intenst ubehag i forbindelse med konkrete situasjoner. Dette var opplevelser der barna blant annet opplevde vold eller trusler om vold mellom foreldrene, og situasjoner der de selv prøvde å intervensere i foreldrekonflikten. Noen barn opplevde i ettertid engstelse som mareritt med erfaringsliknende konfliktsituasjoner.

Som Emery (1999) fant i sin undersøkelse, fant vi at barna sørget over at familien hadde blitt oppløst. Flere av dem fortalte at de gråt i forbindelse med foreldrenes kranglinger. Barna var dessuten triste fordi de savnet konfliktfrihet mellom foreldrene, og at de stadig opplevde nye foreldrekonflikter. De så heller ikke at konfliktene ville ta slutt. Tvert imot opplevde de jevnlig å bli trukket inn i konfliktene.

På tross av erfaringene med konflikt mellom foreldrene, ønsket nesten alle barna at foreldrene skulle komme sammen igjen. Dette ønsket formidlet de, selv om flere av barna hadde beskrevet egen eller søskens konfirmasjon som eksempel på foreldrekonfliktens styrke og urimelige utslag.

Flere av barna hadde skyldfølelse for reaksjoner foreldrene fikk som konsekvens av foreldrekonflikten. Barna hadde skyldfølelse for manglende lojalitet gjennom handlinger de burde ha gjort eller noe de hadde gjort. Skyldfølelsen førte til at noen barn ikke trodde på sin forelder når denne sa at forelderens helseplager ikke var barnas skyld.

Samlet indikerer funnene i denne undersøkelsen at barn ikke kan beskytte seg mot foreldrenes konflikter. Barna opplevde at de ikke ble hørt. Domstolsprosessen opplevdes som mindre betydningsfull eller som bidrag til ikke å bli sett eller hørt. Nesten alle barn opplevde foreldrekonfliktene som belastende. Flere opplevde emosjonelle belastninger over år, mens noen opplevde at de også ble fysisk svekket av foreldrekonfliktene.

Artikkel 2:

Rød, P. A. (2010). Konfliktfylt barnefordeling – arena for barnevernet? *Fokus på familien*, 2, 92-114.

Artikkel 2 er basert på samme datagrunnlag som for artikkel 1. Hensikten i denne artikkelen var ut fra barnas beskrivelser av egen omsorgssituasjon å belyse barnevernets rett og plikt til å iverksette undersøkelser. Barnevernet hadde ut fra bostedsforeldrenes beskrivelser vært i kontakt med tre av de 12 familiene. Barna hadde verken hatt samtaler med noen barnevernsarbeider eller kjente til at andre i familien hadde hatt kontakt med barnevernet.

Barn har i henhold til lov om barn og foreldre § 30 krav på omsorg og omtanke fra dem som har foreldreansvaret. Barnevernet skal ut fra barnevernlovens § 1-1, formålsparagrafen i loven, *sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår*. Undersøkelsesplikten inntreder *Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet*, jfr. bvl. § 4-3, 1. ledd. Med slike forhold siktes det til at *barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlige behov...*, jf. bvl. § 4-4, 2. ledd. I denne undersøkelsen preger udekkede omsorgsbehov barnas beskrivelser. Noen av dem levde i en omsorgssituasjon preget av en langvarig og krevende foreldrekonflikt. Barna opplevde at de verken ble sett eller hørt. Samtidig som alle barna opplevde perioder og situasjoner med godt samspill med sine foreldre, tyder beskrivelsene fra flere av dem på at skadelig samspill eller fravær av samspill preget vesentlige deler av deres omsorgssituasjon. Som hindre for at de skulle få en god omsorgssituasjon viste barna til konfliktene mellom foreldrene, samværsordningene og steforeldrenes atferd. Hadde barnevernet hatt informasjon om de udekkede omsorgsbehov og skadelige samspill med foreldrene, er det grunn til å anta at vilkårene for undersøkelsesplikten var oppfylt.

Flere av barna opplevde krenkelser i form av fysisk vold og trusler mot foreldrene eller dem selv, ustabil og aggressiv foreldreatferd, samt hendelser som å bli låst inne på mørkt rom og familiemedlem som brøt seg inn på barnerommet. Dersom barnevernet hadde hatt kunnskap om hendelser som dette, ville trolig deres rett og plikt til å undersøke barnas omsorgssituasjon komme til anvendelse.

Ut fra barnas beskrivelser av deres dagligliv før, rundt og etter at barnefordelingen hadde vært behandlet av domstolen, er det ikke klart om noen av barna fikk en bedre omsorgssituasjon etter rettsavgjørelsen. Det synes klarere at flere av barna fikk en like dårlig eller dårligere omsorgssituasjon etterpå, fordi foreldrekonflikten på ulike vis fortsatte og mer direkte involverte barna. I tilfellene der domstolavgjørelsen ikke klarte å ivareta barnas særlige behov for en trygg og stabil omsorgssituasjon, kunne barnevernets undersøkelse, rådgivning og mulige tiltak, kanskje vært til hjelp.

Artikkel 3:

Rød, P. A., Iversen, A. C., & Underlid, K. (2012) The child welfare service's assessments in custody cases that involve minors. *European Journal of Social Work*. (Publ. online aug. 2012).

Målet med studien presentert i artikkel 3 var å undersøke hvilke vurderinger barnevernssarbeidere i kommunale barneverntjenester gjør når de mottar meldinger om barnefordelingsproblematikk. Vi ønsket beskrivelser av vurderinger og beslutningsprosesser i saker der de hadde fattet ulike avgjørelser, samt beskrivelser av samarbeidsinstanser og samarbeidsrutiner som hadde betydning for avgjørelsene. Undersøkelsen ble gjennomført som individuelle intervjuer av 12 barnevernssarbeidere tilsatt i ulike barneverntjenester, og deres arbeid med 37 meldinger.

Meldingene kom dels fra barnas mor eller far, og dels fra offentlige instanser. Bostedsforelder var den av foreldrene som oftest meldte til barnevernet. I byene mottok barnevernet en eller flere barnefordelingsmeldinger hver uke. I de minste kommunene kunne det gå en eller flere måneder mellom hver gang de mottok melding om en barnefordelingssak.

Av de 37 meldingene gikk 21 til undersøkelse, 16 ble henlagt. Dette var både meldinger med bekymring for daglig omsorg og meldinger med bekymring for omsorg under samvær. Av 21 meldinger som gjaldt bekymring for daglig omsorg, ble det besluttet at 14 skulle gå til undersøkelse. Av de 16 meldingene som gjaldt bekymring for omsorg under samvær, gikk 7 til undersøkelse.

Vurderinger og beslutninger om meldingene skulle undersøkes eller henlegges framsto oftest som et resultat av et puslespill, der både informasjonen i meldingene, forhold ved barneverntjenesten eller forhold til samarbeidsinstanser, hadde betydning. Vurderingene baserte seg på tolkning av risiko- og beskyttelsesforhold for barnet, lovtolkning, samarbeidsrutiner, tillitsforhold til samarbeidsinstans og antagelser om fylkesnemndas vurderinger. I tillegg hadde det betydning om meldingene ble mottatt i ferier eller det av andre grunner var lavere bemanning enn ellers.

I de fleste saker var det uforutsigbart om barnevernet ville undersøke eller henlegge meldingene. Resultatene tyder på at vurderinger og beslutninger varierer fra

barneverntjeneste til barneverntjeneste. Meldinger som inneholdt informasjon om vold eller trusler om vold førte nesten alltid til undersøkelser. Det samme gjaldt dersom meldingene kom fra et familiekontor.

Meldinger om vold var et avgjørende ‘trumfkort’ for at barnevernet bestemte seg for å undersøke barnas omsorgssituasjon. Sammen med meldingsinstansen ‘familiekontor’ framsto vold som avgjørende informasjon for undersøkelse av melding, til forskjell fra andre saker der beslutning hadde preg av et puslespill mellom en rekke faktorer. ‘Trumfkort’ var kjent som beslutningsgrunnlag i meldingssaker inneholdende opplysninger om rus og psykiatri fra Bache-Hansens undersøkelse om barnevernets omsorgsovertakelse av små barn (Bache-Hansen, 2001). Men også i Lipskys beskrivelser av ‘street-level bureaucracy’ er rutinisering en måte å begrense dilemma mellom individuell tilpasset håndtering, opp mot presset på å ta beslutninger i et stort antall saker (Lipsky, 2010). Avgjørende for beslutning er en rutine som kan anvendes for en rekke enkelttilfeller.

Resultatene indikerer at forhold som ikke har med barnets omsorgssituasjon å gjøre, like gjerne som informasjon om barnets omsorgssituasjon, er avgjørende for at meldinger henlegges. I undersøkelsen gjaldt dette særlig barnevernets vurderinger av om meldingene skulle vurderes i lys av barnelov eller barnevernslov, om barnefordelingssaker mer generelt eller i en periode skulle nedprioriteres i forhold til «vanlige» barnevernssaker, samt barnevernets forståelse av samarbeidsrutiner og ansvarsfordeling mellom ulike hjelpeinstanser.

7. Diskusjon

Avhandlingen har utforsket sentrale tema ved barns situasjon i forbindelse med foreldres konfliktfylte samlivsbrudd: Hvordan forstår og tolker barn konfliktfylte samlivsbrudd, og hvordan reagerer de på dem? Gir barnas opplevelser grunnlag for barnevernet til å undersøke barnas omsorgssituasjon? Hvilke vurderinger legger barneverntjenesten til grunn for ulike beslutninger i saker som omhandler barnevernsproblematikk, sett ut fra barnevernsarbeidernes synspunkt? Funnene som er gjort vil danne utgangspunkt for diskusjonen. Først vil jeg diskutere hvordan funn presentert i artiklene kan bidra til den eksisterende forskningslitteraturen på fagfeltet, samt diskutere teoretiske og systemkritiske implikasjoner av resultatene. I det påfølgende vil jeg diskutere barns rett til støtte og beskyttelse siden dette er et gjennomgående tema i avhandlingen.

7.1 Barnas forståelse

Foreldrenes samlivsbrudd kom ikke bare overraskende, men svært overraskende på de fleste barna. Flere av dem fortalte at foreldrene kranglet når de bodde sammen, men det trodde de var normalatferd. Noen av barna opplevde at begge foreldrene sammen fortalte om samlivsbruddet, mens andre fikk det fortalt fra den ene forelderen. Gjennomgående så forstod ikke barna hvorfor foreldrene gikk fra hverandre. Etter hvert hadde barna samtaler med hver av foreldrene. I intervjuene var barna fortsatt usikre på hvorfor foreldrene gikk fra hverandre. Derimot hadde flere av dem klare oppfatninger av hva konfliktene mellom foreldrene i ettertid omhandlet.

I artikkel 2 fremholdt vi at vi forstår barnets beste i toforeldrefamilier som noe som i særlig grad skapes i samspill mellom foreldrene og barna. Relasjonens byggende kraft har fått en stadig sterkere posisjon som grunnlag for bedømmelse av om barn har god nok eller ikke god nok omsorg (Backe-Hansen, 2001; Ericsson, 2002). Erkjennelsen av relasjoners betydning for barns vekst og utvikling bidrar til å forsterke oppmerksomheten på relasjonelle forhold i familien. Barna i vår studie synliggjorde foreldrenes betydning gjennom sterke emosjonelle reaksjoner på foreldrenes konfliktatferd. Barna uttrykte behov og ønsker om et dagligliv og samværsordninger preget av stabilitet, forutsigbarhet og konfliktfrihet.

Forståelsen deres var at de hørte til i den intakte familien, det var den de skulle ha som base for sin utvikling. Det store flertall av norske barn bor da også sammen med sine to biologiske foreldre (Frønes, 2011). Sammenligningsgrunnlaget for barna i vår studie var venner og kjente, eller som en gutt på 15 år (12 år ved domstolsbehandling) sa det: *Jeg trodde jeg var den eneste i klassen som hadde skilte foreldre*. Guttens beskrivelse tyder på at han oppfattet sin familiesituasjon som avvikende. Som andre barn i utvalget forstod han ikke hvorfor foreldre gikk fra hverandre, og han forstod heller ikke hvorfor foreldre ikke kunne bli enige.

Manglende forståelse av helheten førte til at barna grep forståelse av enkeltdeler i foreldrekonflikten. Eksempler er barn som mente at enkeltfaktorer som *mors røyking* eller *fars lange arbeidsdager* var årsak til samlivsbruddene. Forståelsen kan ses i lys av opplevelse av egen sårbarhet. Barnekonvensjonen legger til grunn at barn ut fra sin fysiske og mentale umodenhet har et særlig behov for støtte og vern (FN konvensjonen, 1989). Ut fra avhandlingens artikkel 2 og artikkel 3 kan det hevdes at barnas sårbarhetsposisjon ikke fanges opp av offentlig hjelpeinstanser. Foreldrenes primæransvar for barnas omsorg og utvikling gjelder også i de tilfeller der foreldrekonflikt skygger for fokus på barnas behov.

7.2 Barnas reaksjoner

Avhandlingens første delstudie supplerer et begrenset antall studier som er gjort i Norge og i Norden om barn og konfliktfylte samlivsbrudd. Vi fant at de fleste barna hadde tydelige emosjonelle reaksjoner opp til åtte år etter domstolsbehandling av foreldrenes samlivsbrudd. Dette samsvarer med resultater fra andre undersøkelser om barn og samlivsbrudd, blant annet en norsk studie av ungdom i alderen 13-19 år, som fant at ungdommene opp til åtte år etter foreldres skilsmisse hadde mer engstelse, depressive symptomer, lavere grad av tilfredshet og flere skolerelaterte problemer enn ungdom fra intakte familier (Størksen, Røysamb, Holmen & Tambs, 2006). Det kan være vanskelig å skille ut hva som har størst betydning for de emosjonelle reaksjonene av samlivsbruddene som sådan eller de pågående konfliktene mellom foreldrene. I vår undersøkelse var spørsmålene rettet inn mot å få beskrivelser av barnas situasjon før samlivsbruddet og påfølgende rettssaker, i tiden rundt domstolsbehandlingen(e), og etter at beslutning var tatt av domstolen. Selv om tilfeller av trusler om vold eller voldshandlinger mellom foreldrene skapte engstelige reaksjoner, så var

de dominerende reaksjonene knyttet til langvarige foreldrekonflikter barna ble dratt inn i. Aggresjonen og de mer depressive reaksjonene mange av barna uttrykte, knyttet de først og fremst til konfliktene. Paradoksalt nok ønsket nesten alle barna likevel at foreldrene skulle komme sammen igjen. Dette ønsket ser jeg mer som et overordnet håp om at alt skulle bli som før i familien, der «før» sto i kontrast til nåværende slitsomme omsorgssituasjon.

Hvor sterkt skal en så vektlegge barnas reaksjoner på familiekonflikter? Våre funn er basert på barnas egne beskrivelser av sine subjektive erfaringer. Som tidligere påvist finner også andre studier lignende resultater, og jeg vil vise til nyere studier som ikke forelå ved publisering av 1. artikkel. En islandsk undersøkelse med rundt 9000 islandske ungdommer viste sammenhenger mellom familiekonflikter og selvskadende atferd og rusmisbruk (Asgeirsdóttir, Sigfusdóttir, Gudjonsson, & Sigurdsson, 2011). Studien skiller ikke mellom det å være vitne til konflikt mellom foreldrene og til selv å inngå i konflikten. I vår undersøkelse dominerte beskrivelser av å være vitne til foreldrenes konflikt. Imidlertid opplevde alle barna å bli dratt inn i konfliktene. Dermed blir et skille mellom vitne til og deltaker i konflikt et lite relevant skille.

Gunnlaugsson, Kristjánsson, Einarsdóttir, & Sigfúsdóttir (2011) fant at det var sammenheng mellom erfaringer som vitne til krangling eller vold i hjemmet, og utvikling av aggresjon, angst og depresjon. Dessuten fant de lavere selvtillit hos de unge, som var et utvalg på 3500 islandske 14-15 åringer. Reaksjonene sammenfaller i høy grad med våre funn. Vi fant dessuten at noen barn reagerte med skyldfølelse både på samlivsbrudd og foreldrekonfliktene. Det kan vi se i lys av vår teoretiske tilnærming, der skam og skyldfølelse trekkes fram som en vesentlig emosjonskategori (Ben-Ze'ev, 2000). I tråd med Ben-Ze'ev kan vi se resultatet 'lav selvtillit' som en konsekvens av barnas emosjonelle reaksjoner.

Flere internasjonale studier har påvist sammenhenger mellom foreldrekonflikter og emosjonelle problemer og atferdsvansker hos barna (Cui & Conger, 2008; Cummings & Davies, 2010; Frojd, Kaltiala, Pelkonen, Von der Pahlen, & Marttunen, 2009; Lucas-Thompson & Goldberg, 2011). Studiene rapporterer om økt risiko for psykiske helseplager som angst og depressive reaksjoner, men også svake sosiale relasjoner, alkoholproblemer, svake skoleprestasjoner, atferdsvansker og dårlig fysisk helse. Bair-Meritt, Blackstone, & Feudtner (2006) rapporterte i en oppsummeringsartikkel fra 22 studier at barn som hadde

vært vitne til vold mellom foreldre, også hadde større sannsynlighet for risikofylt atferd som ungdom og som ung voksen. I vår studie rapporterte noen av barna konsentrasjonsproblemer og svake skoleprestasjoner. Vi undersøkte ikke om barna i tillegg til sine emosjonelle belastninger, også hadde utviklet atferdsvansker.

7.3 Gir barnas opplevelser grunnlag for å iverksette undersøkelse?

Barnevernets undersøkelsesrett og undersøkelsesplikt utløses av barnevernlovens § 4-3, 1. ledd. Lovgiver har gitt det kommunale barnevernet et stort rom for utøvelse av skjønn om undersøkelsesplikten inntre: *Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet, skal barnevernet snarest undersøke forholdet, jf. frister inntatt i § 6-9.* Analysen i andre artikkel tyder på at opplysninger fra noen av barna kunne utløse barnevernets undersøkelsesplikt. I noen tilfeller forsterket opplysninger fra bostedsforelder bekymringen for barnas omsorgssituasjon.

Opplysningene fra barna gjaldt krenkende atferd fra foreldre, mangelfull beskyttelse mot nye krenkelser, overgrep, hindringer av samvær med søsken, tvangsmessige samvær, manglende empati og utviklingsstøtte fra steforelder. De mer spesifikke emosjonelle reaksjonene kunne også utløse undersøkelsesplikten.

Hver for seg kan slike opplysninger forekomme i «vanlige» barnevernsmeldinger og gi grunnlag for nærmere undersøkelser. I delstudie 1 knytter barna opplysningene til konflikten mellom foreldrene. Foreldrekonflikt kan se ut som mer betydningsfull for barns problemer enn samlivsbrudd (Buehler et al., 1997; Grych & Fincham, 2001). Det innebærer at når barnevernet får informasjon som inneholder opplysninger om konfliktfylte samlivsbrudd, må oppmerksomheten særlig rettes mot konfliktelementene og konsekvenser av disse. I vår studie fant vi at konflikt ofte var knyttet til samværsordningene, både hyppighet og innhold. Flere barn reagerte på det de opplevde som tvangsmessige samvær – samvær de av ulike årsaker ikke ønsket. En melding med slikt innhold gir gjerne lite informasjon om konfliktene og belastninger som kan være bakgrunn for ønsker om ikke å ha samvær. Det kan derfor også være uklart hvilken risiko gjennomføring av samværene innebærer. Som funn fra delstudie 2 viste, kan meldinger fra bostedsforelder oppfattes som del av barnefordelingssaken. Barnevernets skjønnsutøvelse og terskel for å åpne undersøkelser kan

derfor være avgjørende for om de får tilstrekkelig informasjon til å avklare grad av beskyttelse og risikosituasjon for barna.

Rollen som bakkebyråkrat i tråd med Lipskys beskrivelser (Lipsky, 2010), gir barnevernsarbeidere en rekke utfordringer når de skal vurdere informasjon av bekymringsmessig karakter. Hadde en barnevernsarbeider mottatt informasjon som den overfor, så kunne beslutning om undersøkelse eller henleggelse blitt avgjort av hvilke andre arbeidsoppgaver vedkommende holdt på med. Lipsky (2010) hevder at hovedutfordringen for bakkebyråkratene er at etterspørselen etter tjenester ofte er større enn tilbudet. Dobbeltrollen som hjelper eller portvakt i velferdsstaten er et annet dilemma som kunne føre til ulike beslutninger. Opplevelse av tilkortkommenhet med hensyn til lovtolkning, risikovurdering eller faglig autoritet, kunne føre henleggelse framfor undersøkelse. Lipsky mener at arbeidskonteksten krever at bakkebyråkratene utvikler egne strategier som gir tilfredstillende, men ikke optimale tjenester.

7.4 Hvordan vurderer kommunale barneverntjenester meldinger om barnefordelingsproblematikk?

I artikkel 3 er hovedfunnet at det er relativt uforutsigbart om barnevernet undersøker eller henlegger meldinger som omhandler konflikter i forbindelse med barnefordeling. Beslutningene styres dels av vurderinger av risiko og beskyttelse, og dels av utenforliggende forhold. På samme måte som beslutninger i saker om omsorgsovertakelser, uten at barnefordelingsproblematikk inngikk, jf. Backe-Hansen (2001), så framstår beslutningene enten som resultat av et puslespill, eller som resultat av at meldingen inneholdt et 'trumfkort'. 'Trumfkort' for å undersøke meldinger var meldingsinnhold om vold eller trusler om vold, og det var meldinger fra familiekontor. Barnevernarbeideres spesialkompetanse hadde også en særlig betydning for vurdering av meldingene.

Taylor & White (2006) argumenterer for at sosialarbeideres behov for å redusere usikkerhet, eller fokus på å skape sikkerhet av det usikre, fører til en praksis med for tidlige og spesielle vurderinger og beslutninger. Dersom det er slik Taylor and White hevder, er det en fare for at barn i barnefordelingssaker ikke får vurdert sin omsorgssituasjon godt nok. Henleggelsene av noen av meldingene tyder på en avskjæring av informasjon, før risiko og beskyttelsefaktorer var tilstrekkelig belyst.

Barnevernet er tillagt et mandat som 'sikkerhetsnett' for alle barn under 18 år i Norge (NOU 2012:5). Både omfang og forståelse av om barnefordelingsproblematikk skal meldes til barnevernet, påvirkes av hvordan barnevernet oppfattes i befolkningen. Barnevernets nedslagsfelt vises blant annet gjennom barnevernsarbeidernes praksis. Dersom det er slik som Keddells undersøkelse viste (Keddell, 2011), så legger barnevernsarbeidere vekt på opprettholdelse av etablerte familier, og prøver å sikre familiene når potensiell risiko oppstår. Undersøkelsen til Keddell viste at barnevernsarbeidere oppfattet årsakene til brukernes problemer ut fra et ikke-anklagende, individfokuset perspektiv.

Barnevernsarbeidere så på brukerne som kapable til å endre sin situasjon, og at de var ærlige i sitt samarbeid med barnevernsarbeiderne. Keddell konkluderer med at et slikt perspektiv er med på å opprettholde gode relasjoner med brukerne, trass i utfordringene med balansering av risiko, omsorg, kontroll og makt.

7.5 Barns rett til støtte og beskyttelse

Resultater presentert i artikkel 1 indikerer at selv om domstolen hadde tatt ansvar for beslutning for barnefordelingen, så ble ikke barna beskyttet mot foreldrenes konflikter.

Resultatene presentert i artikkel 2 underbygger denne påstanden. I familiene fortsatte konfliktene mellom foreldrene etter at domstolsprosessen var gjennomført.

Domstolsbeslutningene bidro ikke til å dekke barnas behov for færre og mindre intense konflikter. Barna opplevde at foreldrekonflikten fortsatte, og den belastet deres dagligliv som før. Noen av barna opplevde at domstolsprosessen bekreftet opplevelse av ikke å bli tatt hensyn til i spørsmål av stor betydning for deres livskvalitet og framtidsutsikter. Barna reagerte emosjonelt. Istedenfor bearbeidende samtaler med foreldre eller offentlige instanser ble barna gående alene med sin tristhet, aggressivitet, engstelse og/eller skyldfølelse.

Ådnanes, Haugen, Jensberg, Raitalaiho, & Husum, (2011) har evaluert ordningen med mekling etter ekteskapslov og barnelov. I deres tverrsnittsstudie blant landets meklere i en periode i 2010 var de blant annet opptatt av forekomst og betydning av konflikt for avtalene som ble inngått. De fant at meklingsordningen fungerte fleksibelt i flertallet av uproblematiske saker. Men 22 % av sakene avsluttes etter en meklingstime, uten avtale. Forfatterne konkluderer med at dette utgjør hovedutfordringen i det videre arbeidet med meklingsordningen. De ser for seg at enten justeres meklingsordningen ved å differensiere

mellom barnefordelingssaker og øvrige saker, ved eksempelvis ulike tidsrammer eller spesialisering av meklere, eller utvikle meklingsordningen for foreldrene ved motiverende intervensjon.

Det er vanskelig å forutse om og i tilfelle hvordan differensiering av saker eller spesialisering av meklere kan bidra til avtaleinngåelse mellom noen foreldre som ellers ikke ville inngått avtale. Organisatoriske endringer fører til at de som skal utføre arbeidsoppgavene endrer sin referanseramme (Lipsky, 2010). Avtaleinngåelse sikrer ikke nødvendigvis konfliktfrihet. Et forlik er ikke det samme som forsoning. Resultatene fra vår undersøkelse tyder på at konfliktene vedvarer, selv om det er tatt en beslutning om bosted- og samværsordninger. Siden domstolens beslutninger i liten grad sikrer barna utviklingsstøtte og beskyttelse mot foreldrekonfliktene, så kan det reises spørsmål om avtaleinngåelse i meklingsperioden i seg selv ivaretar barnas videre omsorgssituasjon. Når foreldre står langt fra hverandre, eller en eller begge foreldrene ikke ønsker flere meklings timer, så viser våre intervjuer med barna at foreldrenes rett til å være i konflikt overordnes hensynet til barna. Og selv om avtale inngås, så kan utfordringen være å få aksept for en avtale som er til barnas beste. Kanskje er foreldres rett til å avslutte meklingen uten avtaleinngåelse, et avgjørende hinder for lavere konfliktnivå etter barnefordeling? Hva om meklingen var innrettet slik at den ikke var avsluttet, før avtale var inngått? I så tilfelle ville domstolsystemets beslutninger «trekkes ned til» meklingsinstansen. Men ville barna få en omsorgssituasjon preget av mindre konflikter og mer støtte og beskyttelse, ved en slik ordning? Uten erfaringer med en slik ordning, så er det vanskelig å argumentere sterkt for den. Men dersom det også ble etablert en evalueringsrutine der foreldre og barn ble innkalt til meklingskontoret etter for eksempel seks måneder og dernest etter to år, så ville det gi et signal om viktigheten av gode bosteds- og samværsordninger for barna. Evalueringsrutinen kunne også gi muligheter for endringer av inngåtte avtaler, noe som bedre enn i dag kunne ivareta endringer i behov hos barna. Motargumentene mot slike «pliktorordninger» er fokus på borgeres rettigheter og valgfrihet, samt domstolens rolle i det nye systemet. Slike argumenter kan møtes med argumenter om at barnas rettigheter både ut fra barnelov, barnevernlov, utviklingspsykologi og emosjonsteori, bør og skal prioriteres. Og ikke minst – våre funn viser at domstolen ikke hadde noen god og vesentlig betydning for barnas omsorgssituasjon.

I en rapport om foreldrekonflikt og samlivsbrudd, utarbeidet på oppdrag for Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, oppsummerer forfatterne at forskning om meklings effekter

er problematisk på grunn av ulikheter i motivasjon og konfliktnivå (Nilsen, Skipstein & Gustavsson, 2012). Forfatterne mener det trengs randomiserte kontrollerte studier for å få god forskning om effekten av mekling. Kanskje kunne longitudinelle forskningsdesign, med vekt på barnas erfaringer, være minst like godt egnet til å måle virkninger av mekling. På den måten ville det være muligheter til å få fram hendelser og utvikling av særlig betydning for barnas situasjon.

7.6 Avhandlingens styrke og begrensninger

Avhandlingens design og problemstillinger knyttet til designet er tatt opp og drøftet i kapittel 5. I det følgende skal enkelte styrker og begrensninger kommenteres nærmere når det gjelder avhandlingens utvalg og analyser.

Avhandlingens styrke vurderes først og fremst å være at barn og barnevernsarbeidere har gitt sine subjektive beskrivelser. Mens foreldres beskrivelser av barnas situasjon etter konfliktfylte barnefordelingssaker kan mistenkes for å være preget av foreldrenes ønsker og preferanser, så ga barna viktig informasjon om hvordan de opplevde tiden før, rundt og etter barnefordelingssakene. Sammen med barnevernsarbeidernes subjektive beskrivelser av sine vurderinger, dilemma og valg, utgjør dette avhandlingens hovedstyrke.

Dessuten er det en styrke at det er hentet kunnskap ut fra ulike innfallsvinkler. Analysene er gjort på bakgrunn av tre teoretiske perspektiver. Dette gir til sammen et 'kunnskapsbilde' av barnas situasjon mellom foreldres frihet til konflikt om barnefordeling, opp mot hvordan barnevernet som samfunnets 'sikkerhetsnett' vurderer og tar beslutninger når de får barnefordelingsmeldinger. Bilde av barnas situasjon er blitt tydeligere.

Ut fra problemstillingene i artikkel 1 så innebærer utvalget noen begrensninger. Sammensetning av utvalget baserte seg på at advokater som førte barnefordelingssaker for domstolen videreformidlet vår forespørsel om deltakelse i undersøkelsen. Det kan sies å være en svakhet at det mangler kunnskap om hvem og hvorfor noen valgte ikke å delta i undersøkelsen. Det kan også sies å være en svakhet ved utvalget at bare bostedsforelder og ikke samværsforelder ble intervjuet. I undersøkelsen ble barnets stemme vektlagt, og intervju av bostedsforelder ble bare brukt til å validere tidsforløp og hendelser i barnas beskrivelser.

Av de bostedsforeldrene som takket ja til deltakelse, så varierte tiden betydelig siden barnefordelingen sist gang hadde vært i retten. Det kan ses som en svakhet at intervjuene ble gjennomført opp til 8 år etterpå, ved at barnas beskrivelser er å forstå som deres akkumulerte opplevelser av det som har skjedd fram til intervjutidspunktet. Det kan bety at nylige opplevelser særlig preget det de fortalte, og dermed i mindre grad er representative for deres opplevelser gjennom hele perioden.

Det hadde vært ønskelig å intervju barna flere ganger. En longitudinell studie kunne gitt nyttig og mer nyansert kunnskap om forhold som hadde betydning for deres opplevelser og reaksjoner.

8. Avslutning

Konflikt oppstår vanligvis i forbindelse med at det skjer endringer fra forventede måter å forholde seg til avhengighet på. Barna som opplevde foreldrenes konfliktfylte samlivsbrudd, erfarte både samlivsbruddene og konfliktene om barnefordeling og samværsordninger.

Avhandlingen ga ikke svar på hvilke foreldresamhandlingsmønstre barna opplevde som gode erfaringer. Det er derfor viktig å undersøke nærmere hvordan foreldre skal håndtere foreldrekonflikter, samtidig som de ivaretar barnas behov for utviklingsstøtte og beskyttelse.

Resultater fra denne undersøkelsen indikerer for det første behov for mer kunnskap om det norske samfunn har velferdstjenester som ivaretar barns behov for og rett til støtte og beskyttelse ved konfliktfylte samlivsbrudd. For det andre trengs det mer kunnskap om foreldrene i forbindelse med konfliktfylte samlivsbrudd gis relevant og tilstrekkelig hjelp til å ha fokus på barna. For det tredje er det behov for å utrede om andre hjelpeinstanser enn de nåværende bedre kan ivareta barnas behov. Og for det fjerde er det behov for å utrede om en annen rettighetsfesting av dagens ordninger med hjelp til barna, bedre kunne sikre barna nødvendig og hensiktsmessig hjelp.

Litteratur

- Amato, P. R. (1993). Children adjustment to divorce – theories, hypotheses and empirical support. *Journal of marriage and the family*, 55, 23-38.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s. An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.
- Amato, P. R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and well-being of children: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk forum, Oslo.
- Antaki, C; Billig, M; Edwards, D. & Potter, J. (2002). Discourse analysis means doing analysis: a critique of six analytic shortcomings. *DAOL Discourse Analysis Online* (electronic version), 1 (1).
- Appleyard, K., Egeland, B., van Dulmen, M. H. M., & Sroufe, L. A. (2005). When more is better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 235-245.
- Ary, D. V., Duncan, T.E., Duncan, S. C. & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behavior Research and Therapy*, 37, 217-230.
- Asgeirsdottir, B. B., Sigfusdottir, I. D., Gudjonsson, G. H., & Sigurdsson, J. F. (2011). Association between sexual abuse and family conflict/violence, self-injurious behavior, and substance use: the mediating role of depressed mood and anger. *Child Abuse and Neglect*, 35 (3), 210-219.
- Bache-Hansen, E. (2001). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. Oslo: NOVA.
- Bache-Hansen, E. (2003). Justifying out-of-home placement: A multiple case study of decision-making in child welfare and protection services. *International Journal of Child and Family Welfare*, 6(4), 151-166.
- Bair-Meritt, M. H., Blackstone, M., & Feudtner, C. (2006). Physical Health Outcomes of Childhood Exposure to Intimate partner Violence: A Systematic Review. *Pediatrics*, 117, 278-290.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2004). *Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn*. Veileder Q-15/2004. Oslo: Departementenes servicesenter.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Det du gjør, gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge*. NOU 2009:22. Oslo: Departementenes servicesenter.

- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- Barnekonvensjonen. (1989). FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989.
- Barneloven. (1981). Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr 7.
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenesten av 17. juli 1992 nr. 100.
- Barrett, H. (2003). *Programs for Families at Risk. A source Book*. London: National Family and Parenting Institute.
- Barush, A., Gringeri, G., & George, M. (2011). Rigor in Qualitative Social Work Research: A Review of Strategies Used in Published Articles. *Social Work Research*, 35(1), 11-19.
- Beazley, H., Bessel, S., Ennew, J. & Waterson, R. (2009). The right to be properly researched: Research with children in a messy, real, world. *Children's Geographies*, 7, 365-378.
- Beck, U. (1994). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
- Belsky, J., Gilstrap, B. & Rovine, M. (1984). The Pennsylvania infant and family development project. I: Stability and change in mother-infant and father-infant interaction in a setting at one, three and nine months. *Child Development*, 55, 692-705.
- Bengtsson, M. (2003) Mekling – tilrettelegging for barnets beste. En gjennomgang av litteratur om mekling. *Rapport*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Ben-Ze'ev, A. (2000). *The Subtlety of Emotions*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Berger, P. & Luckman, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. New York: Double Day/Anchor-
- Boer, F., Goedhart, A. & Treffers, P. (1992). Siblings and their parents. I Boer, F. & Dunn, J. (red.) *Children's relationships with their siblings: developmental and clinical implications*, 83-100. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum & Associates.
- Borrine, M. L., Handal, P.J., Brown, N. Y. & Searight, H. R. (1991). Family conflict and adjustment in intact, divorced, and blended families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 753-755.
- Borrisoff, D. & Viktor, D. A. (1998). *Conflict management. A communication skills approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. London: Sage.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

-
- Breivik, K. & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures single mother, stepfather, joint physical custody and single father families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 44, 99-124.
- Briner, R. B. (1999). The neglect and importance of emotion at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8, 323-346.
- Bruner, J. S. (1987). Life is a narrative. *Social Research*, 54, 11-32.
- Bryant, B. K. & DeMorris, K. A. (1992). Beyond parent-child relationships: Potensial link between family environments and peer relations. I R. D. Parke & G. W. Ladd, *Family-Peer Relationships: Modes of Linkage*, 159-189. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum & Associates.
- Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J. & Pemberton, S. (1997). Interparental Conflict and Youth Problem Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 233-247.
- Bundy-Fazioli, K., Briar-Lawson, K. & Hardiman, E. (2008). 'A qualitative examination of power between child welfare workers and parents'. *British Journal of Social Work*, 39, 1-18.
- Bunkholdt, V. & Sandbæk, M. (2008) *Praktisk barnevernsarbeid*. Gyldendal Akademisk.
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructivism*. London: Routledge.
- Catalano, R. F., Haggerty, K. P., Fleming, C. B., Brewer, D. D., & Gainey, R. R. (2002) Children of substance abusing parents: Current findings from the Focus on Families project. I R. J. McMahon, R. J. & R. D. Peters (Red.), *The effects of parental dysfunction on children* (ss. 179-204). New York: Kluwer Academic Press.
- Christiansen, Ø. (2011). *Når barn plasseres utenfor hjemmet: beslutninger, forløp og relasjoner* (Doktoravhandling). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Cooper, B. (2008). 'Constructive engagement: Best practice in social work interviewing – keeping the child in mind'. In Jones, K., Cooper, B., & Ferguson, H. (eds.), *Best Practice in Social Work: Critical Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cornelius, R. R. (1996). *The science of emotions: Research and tradition in the psychology of emotions*. Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall.
- Cowan, C. P. & Cowan, P. A. (1992). *When partners become parents: The big life change for couples*. New York: Basic Books. Republished by Lawrence Erlbaum Associates, Fall, 1999.
- Crockenberg, S. & Langrock, A. (2001). The role of specific emotions in children's responses to interparental conflict: A test of the model. *Journal of Family Psychology*, 15, 163-182.
- Cui, M. & Conger, R.D. (2008). Parenting behavior as mediator and moderator of the association between marital problems and adolescent maladjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 18(2), 261-284.

-
- Cummings, E. M. & Davies, P. T. (1994). Maternal Depression and Child-Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 35 (1), 73-112.
- Cummings, E.M. & Davies, P. T. (2002). Effects of Marital conflicts on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 43, 31-63.
- Cummings, E. M. & Davies, P. T. (2010). *Marital Conflict and Children: An Emotional Security Perspektive*. New York: Guilford.
- Damasio, A. (2004) *På letting etter Spinoza*. Oslo: Pax
- Davies, P.T. & Cummings, E. M. (1998). Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development*, 69, 124-139.
- Davies, P. T., Forman, E. M., Rasi, J. A. & Stevens, K. I. (2002). Assessing children's emotional security in the interparental relationship: The security in the interparental subsystems scales. *Child Development*, 73, 544-562.
- Davies, P. T., Harold, G. T., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., Shelton, K. & Rasi, J. A. (2002). Child emotional security and interparental conflict. Monographs of the Society for research in *Child Development*, 67 (3), 41-61.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Reseach*. London: Sage Publications.
- Drisko, J. W. (1997). Strengthening qualitative studies and reports: Standards to promote academic integrity. *Journal of Social Work Education*, 33(1), 185-197.
- Egelund, T. (1996). Bureaucracy or professionalism? The work tools of child protection services. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 5(3), 165-174.
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen: socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T. & Thomsen, S. A. (2002). *Tærskler for anbringelse: en vignettundersøgelse om socialforvaltningens vurderinger i børnesager*. København:SFI.
- Ekeland, T.- J. (2004). *Konflikt og konfliktforståelse for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ekman, P. (1992). Are there basic emotions? *Psychological Review*, 99(3), 550-553.
- Ekman, P. (1999) Basic Emotions. I T. Dalgleish & T. Power (red.) *The Handbook of Cognition and Emotion*, 45-60. Sussex, U.K.: John Wiley & Sons, Ltd..
- El-Sheikh, M., Harger, J. A., & Whitson, S. M. (2001). Exposure to Interparental Conflict and Children's Adjustment and Physical Health: The Moderating Role of Vagal Tone. *Child Development*, 72,(6), 1617-1636.

-
- Emery, R. (1999). *Marriage, divorce and children's adjustment*. (2nd ed.) London: Sage Publication.
- Emery, R., Otto, R. K. & O'Donohue, W. T. (2005). A critical assessment of child custody evaluations: Limited science and a flawed system. *Psychological Science in the Public Interest*, 6, 1-29.
- Engelstad, F., Grenness, C. E., Kalleberg, R. & Malnes, R. (1996). *Samfunn og vitenskap: Samfunnsfagenes fremvekst, oppgaver og arbeidsmåter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Eraut, M. (1994). *Developing Professional Knowledge and Competence*. London: Falmer Press.
- Ericsson, K. (1996). Barnevern som samfunnsspeil. Oslo: Pax Forlag.
- Ericsson, K. (2002). Hva er «gode nok» foreldre? Barnevernets vurderinger i et historisk perspektiv. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Eriksson, M. & Näsman, E. (2012) Interviews with Children Exposed to Violence. *Children & Society*, 26, 63-73.
- Familievernkontorloven. (1997). Lov om familievernkontorer av 19. juni 1997 nr. 62.
- Fauske, H., Lichtwark, W., E., Marthinsen, E., Willumsen, E., Clifford, G. & Kojan, B. H. (2009). *Barnevernet på ny kurs? Et forsknings- og utviklingsprosjekt i barnevernet*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Flick, U. (2006). *An introduction of Qualitative Research*. London: Sage.
- Fog, J. (2004). *Med samtalen som udgangspunkt*. København: Akademisk Forlag.
- Frijda, N. H. (1986). *The emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fröjd, S., Kaltiala-Heino, R., Pelkonen, M., Von der Pahlen, B. & Marttunen, M. (2009). Significance of family life events in middle adolescence: A survey on Finnish community adolescents. *Nordic Journal of Psychiatry*, 63(1), 78-86.
- Frønes, I. & Strømme, H. (2010). *Risiko og marginalisering. Norske barns levekår i kunnskapssamfunnet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Gadamer, H. G. (2010) *Sannhet og metode*. Oversatt av Holm-Hansen, L. Oslo: Bokklubben.
- Garcia, M.M., Shaw, D. S., Winslow, E. B. & Yaggi, K. (2000). Destructive sibling conflict and the development of conduct problems in young boys. *Developmental Psychology*, 46, 44-53.
- Gergen, K. G. (1989). 'Warranting voice and the elaboration of the self.' In Shotter, J. & Gergen, K. G. (eds.) *Texts of Identity*. London: Sage Publication.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

-
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Giorgi, A. (1985). Sketch of a psychological phenomenological method. I A. Giorgi (Red.), *Phenomenology and psychological research*. (s. 8-22) Pittsburg, PA: Duquesne University Press.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Grant, K. E. & McMahon, S. D. (2005) Conceptualizing the role of stressors in the development of psychopathology. I B. L. Hankin & J. R. Z. Abela (red.). *Development of Psychopathology: A Vulnerability-Stress perspective*, (s.3-31). Thousand Oaks, CA: SAFE Publications.
- Grinde, T. V. (1996). Norsk barnevern i et internasjonalt perspektiv. I J. Veland (red.). *Barnevernboka. Årbok for barnevernet 1995*. Stavanger: Senter for atferdsforskning.
- Grych, J. H. & Fincham, F. D. (1990). Marital Conflict and Childrens Adjustment – A Cognitive-Contextual Framework. *Child Development*, 64 (1), 215-230.
- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N. & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child Development*, 71, 1648-1661.
- Grych, J. H. & Fincham, F. D. (2001). Interparental conflict and child adjustment. An overview. I Grych, J. H. & Fincham, F. D. (Eds.) *Interparental conflict and child development. Theory, research, and application*. New York: Cambridge University Press.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gunnlaugsson, G., Kristjánsson, Å. L., Einarisdóttir, J., & Sigfúrsdóttir, I. D. (2011). Intrafamilial conflict and emotional well-being: A population based study among Icelandic adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 35, 372-381.
- Habermas, J. (1984) *The theory of communicative action*. London: Heinemann.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Halvorsen, M. (1999). Samtykke til forskning på barn – hva skal til for at det er gyldig? I *Etikk og forskning med barn*. De nasjonale forskningsetiske komiteer, Skriftserie nr. 13.
- Harrist, A. W. & Ainslie, R. C. (1998). Marital discord and child behavior problems: Parent-child relationship quality and child interpersonal awareness as mediators. *Journal of Family Issues*, 19, 140-163.
- Hart, R. (1992) *Children's Participation – From Tokenism to Citizenship*. UNICEF International Development Centre:Firenze.

-
- Hasenfeld, Y. (2010). *Human services as complex organizations*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Haugli, T. (2007). Lov om barn og foreldre. *Jussens Venner*, 06, 325-387.
- Havnen, K. S., Jakobsen, R. & Stormark, K. M. (2009). Mental Health Problems in Norwegian School Children Placed Out-of-home: The Importance of Family Risk Factors. *Child Care in Practice*, 15 (3), 235-250.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Arthur, M. W. (2002) Promoting science-based prevention in communities. *Additive Behaviors*, 27, 951-976.
- Hetherington, E. M., Bridges, M. & Insabella, G. M. (1998). What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment. *American Psychologist*, 53, 167-184.
- Hjörne, E., Juhila, K. & Van Nijnatten, C. (2010). Negotiating dilemmas in the practices of street-level welfare work. *International Journal of Social Welfare*, 19 (3), 303-309.
- Holland, S. (1999). Discourses of decision making in child protection: conducting comprehensive assessments in Britain. *International Journal of Social Welfare*, 8(4), 277-287.
- Holloway, W. & Todres, L. (2003). The status of method: flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3, 345-357.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2004). The active interview. In D. Silverman (Ed.) *Qualitative research: theory, method and practice*, 140-161. London: Sage.
- <http://www.etikk.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> retrieved 13.03.2012
- <http://www.nsd.uib.no/personvern/> retrieved 13.03.2012
- Hutcby, I. & Wooffitt, R. (1998). *Conversation analysis: principles, practices and applications*. Polity Press.
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnede betydninger. I H. Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, 7-60. Oslo: Gyldendal.
- Jaeger, C. C., Renn, O., Rosa, E. A. & Webler, T. (2001). *Risk, Uncertainty, and Rational Action*. London: Earthscan Publications Ltd.
- James, A, Haugen, G. M. D., Rantalaiho, M. & Marples, R. (2010). "The Voice of the Child in Family mediation: Norway and England." *The International Journal of Children's Rights*, 18, 1-21.
- Jenkins, J. & Buccioni, J. M. (2000). Childrens' understanding of marital conflict of the marital relationship. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 161-168.

- Jenkins, J., Simpson, A., Dunn, J., Rasbash, J. & O'Connor, T. G. (2005). Mutual Influence of Marital Conflict and Children's Behavior problems: Shared and Nonshared Family Risks. *Child Development*, 76, 1, 24-39.
- Johnson, J. G., Cohen, P., Brown, J., Smailes, E. M., & Bernstein, D. P. (1999) Childhood maltreatment increase risk for personality disorders during early adulthood. *Archives of General Psychiatry*, 56, 600-605.
- Johnston, J. R. (1994). High-Conflict Divorce. *The Future of Children*, 4(1), 165-182.
- Jones, D. J., Forehand, R. Brody, G., & Armistead, L. (2002). Psychosocial adjustment of African-American children in single-mother families: A test of three risk models. *Journal of Marriage and Family*, 64, 105-115.
- Jouriles, E. N., Murphy, C. M. & O'Leary, K. D. (1989). Interpousal aggression, marital discord, and child problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 453-455.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaksjonistisk begrepsramme. M. Järvinen & N. Mik Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*, 27-48. København: Reitzels.
- Keddell, E. (2011). Reasoning Processes in Child Protection Decision Making: Negotiating Moral minefields and Risky Relationships. *British Journal of Social Work*, 41, 1251-1270.
- Kelly, J. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 39, 8, 963-973.
- Kemshall, H. (2002). *Risk, Social Policy and Welfare*. Buckingham: Open University Press.
- Kerlinger, F. N. (1964). *Foundations of Behavioral Sciences: Educational and Psychological Enquiry*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Kjørholt, A. T., Bjerke, H., Stordal, G., Hellem, L. & Skotte, P. (2009). Norway. I Taylor, N. & Smith, A. B. (red.) *Children as citizens? International voices*. Otago: University of Otago Press, 99-128.
- Klebanov, P., & Brooks-Gunn, J. (2006). Cumulative, human capital, and psychological risk in the context of early intervention: Links with IQ at age 3 and 8. *Annals of New York Academy of Science*, 1094, 63-82.
- Kojan, B. H. & Fauske, H. (2011). Et klasseperspektiv på barnevernets familier. *Tidsskrift for velferdsforskning*, vol. 14, nr. 2, 95-109.
- Kroger, J. (2000). Ego identity status research in the millenium. *International Journal of Behavioral Development*, 24, 145-149.
- Kuhnle, S. & Kildal, N. (2011). Velferdsstatens idégrunnlag i perspektiv. I Hatland, A., Kuhnle, S. & Romøren, T. I. (red.). *Den norske velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

-
- Kvale, S. (1992) *The Qualitative Research Interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding*. I Fog, J. & Kvale, S. *Artikler om interviews*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Kvale, S. (1997). *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsinterview* (2 ed.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvaran, I. (2008). *Skilsmisse sett med barns øyne: barns sårbarhet og håndtering*. Doktorgradsavhandling NTNU, 2008:21.
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: GyldendalAkademisk.
- Lamb, M. E., Sternberg, K. J. & Thompson, R. A. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment. *Family and conciliation courts review*, 4, 393-404.
- LeDoux, J. (1996) *The Emotional Brain*. New York: Simon and Schuster.
- Lichtwark, W. & Clifford, G. (red.) (2010). *Modernisering i barnevernet: ideology, kontekst og kompetanse*, 19-22. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindboe, K. (1998). *Barnevernloven (lov om barneverntjenester av 17. juli 1992)*. Oslo: Ad Notam
- Lindboe, K. (2012) *Barnevernrett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindsey, D., Martin, S. & Doh, J. (2002). The failure of intensive casework services to reduce foster care placements: An examination of family preservation studies. *Children and Youth Services Review*, 24, 743-775.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lucas-Thompson, R. G. & Goldberg, W. A. (2011). Family relationships and children's stress responses. In Benson, J. B. (ed.) *Advances in child development and behavior*, 40, 243-299.
- Luhmann, N. (1993). *Risk: A Sociological Theory*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Lupton, D. (1999). *Risk*. London: Routledge.
- Margolin, G., Oliver, P. H. & Medina, A. M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment: Integrating developmental psychopathology and risk/resilience perspectives. Grych, J. H. & Fincham, F. D. (Eds.) *Interparental conflict and child development: Theory, research and application* (pp. 9-38). Cambridge: Cambridge University Press.

- McColl-Kennedy, J. R. & Andersson, R. D. (2002). Impact of leadershipstyle and emotions on subordinate performance. *The Leadership Quarterly*, 13, 545- 559.
- Merton, R. K. (1973). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations* (Ed. N. W. Storer) Chicago: University of Chicago Press.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Milner, J. & O'Byrne, P. (2002). 'Assessment and planning', in Adams, R., Dominelli, L. & Payne, M. (eds.) *Critical Practice in Social Work*. Basington: Palgrave Macmillan.
- Morales, J. R. & Guerra, N. G. (2006). Effects on multiple context and cumulative stress on urban children's adjustment in elementary school. *Child Development*, 77, 907-923.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (20/2007). NOVA.
- Moxnes, K. (2001). Felles foreldreskap etter skilsmissen. K. Moxnes, I. Kvaran, H. Kaul & I. Levin (red.) *Skilsmisens mange ansikter. Om barn og foreldres erfaringer med skilsmisse* (105-120). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Moxnes, K. (2003). *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse & Neglect*, 23(8), 745-758.
- Munro, E. (2005). Improving practice: Child protection as a systems problem. *Children and Youth Services Review*, 27(4), 375-391.
- Nair, P., Schuler, M. E., Black, M. M., Kettinger, L., & Harrington, D. (2003) Cumulative environmental risk in substance abusing women: Early intervention, parenting stress, child abuse potential and child development. *Child Abuse and Neglect*, 27, 997-1017.
- Nilsen, W., Skipstein, A. & Gustavson, K. (2012). *Foreldrekonflikt og samlivsbrudd. Konsekvenser for barn og virkningen av meklings*. Rapport, BUFDIR.
- Nævdal, F. & Thuen, F. (2004). Residence arrangements and well-being: A study of Norwegian adolescents. *Scandinavian Journal of Psychology*, 45, 363-271.
- Ofstad, K. & Skar, R. (2009). *Barnevernloven med kommentarer*. OsloGyldendal Akademisk.
- O'Leary, S. G., Slep, A. M. S. & Reid, M. J. (1999). A longitudinal study of mothers' overreactive discipline and toddlers' externalizing behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 331-341.
- Olsen, H. (2002). *Kvalitative kvaler. Kvalitative metoder og danske kvalitative intervjuundersøkelers kvalitet*. København: Akademisk Forlag.

-
- Oppedal, M. (2009). Bør barnevernloven bli en rettighetslov? Vedlegg til NOU 2009:22.
- Ottosen, M. H., Stage, S. & Jensen, H. S. (2011) *Børn i deleordninger. En kvalitativ undersøgelse*. Rapport. København: SFI- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Paradis, A. D., Reinherz, H. Z., Giaconia, R. M., Beardslee, W. R., Ward, K., & Fitzmaurica, G. M. (2009). Long-term impact of family arguments and physical violence on adult functioning at age 30 years: Findings from the Simmons Longitudinal Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48, 290–298.
- Parton, N. (1991). *Governing the family: child care, child protection and the state*. Basingstoke: Macmillan.
- Parton, N. (1998). Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty Ambiguity. *British Journal of Social Work*, 28(1), 5-27.
- Parton, N. (2003). ‘Rethinking professional practice: The contributions of social constructivism and the feminist “ethics care”’. *British Journal of Social Work*, 33(1), 1-16.
- Parton, N., Thorpe, D. & Wattam, C. (1997). *Child Protection: Risk and the Moral Order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Parton, N. & O’Byrne, P. (2000). *Constructive Social Work: Towards a New Practice*. London: Macmillan Press.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3 ed.). Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Polkinghorne, D. (1996). Narrative knowing and the studies of lives. J. E. Borren, G. M. Kenyon, J. E. ruth, J. J. Schroots & T. Svensson (Eds.) *Aging and biography. Explorations in adult development*, 77-99. New York: Springer.
- Prottas, J. M. (1979). *People-processing: the street-level bureaucrat in public service bureaucracies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Rhoades, K. A. (2008). Children’s Responses to Interparental Conflict: A Meta-Analysis of Their Associations With Child adjustment. *Child Development*, 79 (6), 1942-1956.
- Ricoeur, P. (1974). *The Conflict of Interpretations*. Evanston: Northwestern University Press.
- Riccoeur, P. (1992). *Från text til handling*. Stockholm: Brutus Österling Bokförlag Symposium.
- Riggio, H. R. & Valenzuela, A. M. (2011). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, and social support among Latino-American young adults. *Personal relationships*, vol. 18, (3), 392-409.
- Robson, C. (2002). *Real world research: a resource for social scientists and practitioner-researchers*. Oxford: Blackwell.

-
- Roulston, K. (2001). Data analysis and 'theorizing as ideology'. *Qualitative Research, 1*, 279-302.
- Rutter, M. (1990). Psychosocial resilience and protective mechanisms. I J. Rolf, A. Masten, D. Cicchetti, K. Nuechterlein, & S. Weintraub (red.). *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology*. New York: Cambridge University Press.
- Rød, P. A. (2008). Mellom analyse og argumentasjon. I E. Hærem, & B. Nes Aadnesen, *Barnevernets undersøkelse*, s. 15-29. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sameroff, A. J. & MacKenzie, M. J. (2003). Research strategies for capturing transactional models of development: The limits of the possible. *Development and Psychopathology, 15*, 613-640.
- Sandelowski, M. (2007). Sample size in qualitative research. *Research in Nursing & Health, 18*, 179-183.
- Schaubroeck, J. & Jones, J. R. (2000). Antecedents of workplace emotional labor dimensions and moderators of their effects on physical symptoms. *Journal of Organizational Behavior, 21*, 163-183.
- Scherer, K. R. (1996). Emotion. I M. Hewstone, W. Stroebe, & G. M. Stephenson. *Introduction to social psychology: a European perspective*. Oxford: Blackwell.
- Schoon, I. (2007) *Risk and resilience. Adoptions in changing times*. New York: Cambridge University Press.
- Shanahan, L., Copeland, W., Costello, E. J. & Angold, A. (2008). Specificity of putative psychosocial risk factors disorders in children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 34-42.
- Shier, H. (2010). 'Pathways to participation' revisited. Learning from Nicaragua's child coffee workers. I Percy-Smith, B. & Thomas, N. (red.) *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge, 215-229.
- Silverman, D. (2005). *Doing Qualitative Research*. London: Sage.
- SSB (2005). Helse- og levekårsundersøkelsene 2005.
- SSB (2012). Barn med barnevernstiltak i løpet av året og pr 31. desember 2011, etter tiltak og kommune, hentet 03.07.2012 fra Statistisk Sentralbyrå:
<http://www.ssb.no/barnevern/>
- Stang, E. G. (1997). *Hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4. Rapport fra forprosjekt*. Oslo: Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. (1990). *Basis of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L. & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology, 47*(1), 75-84.

-
- Taylor, C. & White, S. (2006). 'Knowledge and reasoning in social work, education for human judgement'. *British Journal of Social Work*, 36, 937-954.
- Thagaard, T. (2009) *Systematikk og innlevelse; en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vagli, Å. (2009). *Behind Closed Doors. Exploring the Institutional Logic of Doing Child Protection Work*. Doktorgradsavhandling. Bergen: Universitetet I Bergen.
- Vergemålsloven. (1927). Lov om vergemål for umyndige av 22. april 1927 nr. 3.
- Ware, H. S., Jouriles, E. N., Spiller, L. C., McDonald, R., Swank, P. R. & Norwood, W. D. (2001). Conduct problems among children at battered women's shelters: Prevalence and stability of maternal reports. *Journal of Family Violence*, 16, 291-307.
- Werner, E. E. (2005) What we can learn about resilience from large-scale longitudinal studies? I S. Goldstein & R. B. Brooks (red.). *Handbook of resilience in children*, (s.91-105). New York: Kluwer Academic.
- Ådnes, M., Haugen, G. M. D., Jensberg, H., Rantalaiho, M., & Husum, T. L. (2011). *Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov*. Rapport. NTNU, SINTEF A20162.

